

ПОДХОДИ С УЧАСТИЕТО НА ВЪЗРАСТНИ ХОРА

A background graphic consisting of several light grey circles and rounded shapes, representing the silhouettes of people, arranged in a group.

МАТЕРИАЛИ ОТ ОТКРИВАЩАТА КОНФЕРЕНЦИЯ НА ПААР-НЕТ 17 АПРИЛ, 2024 КРАКОВ, ПОЛША

Тази публикация се основава на работата по COST Action CA22167, подкрепена от COST (Европейско сътрудничество в областта на науката и технологиите).

COST (Европейско сътрудничество в областта на науката и технологиите) е агенция за финансиране на мрежи за научни изследвания и иновации. Нашите действия помагат за свързването на изследователски инициативи в Европа и дават възможност на учените да развиват идеите си, като ги споделят с колеги. Това дава

www.cost.eu

PAAR-Net е финансирана от ЕС дейност по програма COST и се нарича CA22167: Подходи с участие на възрастни хора. PAAR-Net се фокусира върху промяната на начините за включване на възрастните хора в научните изследвания, разработването на политики и практиката. PAAR-Net има за цел да насърчи приобщаващите социални иновации чрез използване на знанията и опита на възрастните хора, особено на тези, които са изложени на риск от социално изключване, за справяне със сложните предизвикателства на застаряващите общества. Като рамка за работа в мрежа тя обединява учени и стари и млади иноватори както от по-широка Европа, така и от други части на света.

Мрежата PAAR-Net се застъпва за подходи, основани на участието, които наблягат на сътрудничеството между обучени експерти, обикновено академици, и експерти с опит, възрастни хора на възраст над 65 години. Тя активно се стреми да ангажира възрастните хора, които са в периферията на обществото, включително тези с мигрантски, бежански и малцинствен произход, както и тези с по-нисък социално-икономически статус, здравословни проблеми и проблеми с достъпа. Методите на участие се стремят да излязат извън рамките на традиционните изследователски модели, като активно включват възрастните хора във всички етапи на изследователския процес - от определянето на изследователските цели до разпространението и остойносттаването на резултатите от изследването.

Необходимостта от промяна

Съществуват значителни пропуски в начина, по който възрастните хора се включват в изследователските дейности. В много изследователски инициативи участието на възрастните хора в събирането на данни е ограничено. Тези инициативи не отчитат техния потенциален принос за оформянето на изследователските въпроси и за тълкуването на данните и резултатите. Това пренебрегване затвърждава възрастовите стереотипи и не се противопоставя адекватно на възрастовия подход. Освен това не се използват богатите знания, които възрастните хора притежават.

Освен това, въпреки че политиките и практиките се опитват да включат възрастните хора в своите процеси, те далеч не осигуряват пълноценно участие, особено за тези, които са изложени на риск от социално изключване. В това отношение те се нуждаят от нови подходи и методологии. Освен това съществуват пропуски във връзките между научните изследвания, политиката и практиката.

Защо това е важно

Като се застъпва за подходи, основани на участието, PAAR-Net има за цел да създаде по-приобщаващи, справедливи и устойчиви общества. Включването на възрастните хора в изследванията, разработването на политики и практиката гарантира, че решенията са по-подходящи за техните нужди, опит и стремежи. Това не само води до по-ефективни

политики, но и насърчава социалната справедливост и равнопоставеността на възрастните хора в различни контексти и юрисдикции.

Мрежата PAAR-Net представлява далновидна инициатива, която се стреми да даде възможност на възрастните хора, да се противопостави на възрастовия подход и да стимулира положителната промяна в застаряващите общества. Чрез сътрудничество и иновации PAAR-Net цели да проправи пътя към едно по-приобщаващо бъдеще за възрастните хора по света.

В този документ са събрани избрани изследвания, представени на откриващата конференция на PAAR-net, която се проведе в Краков на 16.04 - 17.04.2024 г. Изказваме своята благодарност на всички участници и сътрудници за ценните им прозрения и отдаденост.

Надяваме се, че тези материали ще ви дадат ценни идеи и ще стимулират по-нататъшни дискусии и изследвания в нашата област. Моля, поддържайте връзка с PAAR-net за предстоящи събития и възможности за сътрудничество. Посетете нашия уебсайт: paar-net.eu

Отказ от отговорност: Този документ е преведен с помощта на DeepL. Въпреки че сме се стремили към точност, някои нюанси може да са били изгубени при превода. Ако забележите някакви грешки или неясни пасажии, моля, не се колебайте да се свържете с нас на contact@paar-net.eu

Съдържание:

Работна група 1	3
Шарлот Грубер, Австрия	4
Хайди Каспар, Университет за приложни науки в Берн, Швейцария	6
Бояна Матеич, Белградски университет, Сърбия	8
Изабел Турние Университет Пол Валери Монпелие 3, Франция	10
Работна група 2	13
Fifi Kvalsvik & Marianne Storm, Катедра по обществено здраве, Факултет по здравни науки, Университет Ставангер, Норвегия	13
Марион Шайдер-Илмаз, лаборатория РАСТЕ, Университет Гренобъл Алп, Франция	15
Чарлз Уолдегрейв, Джан Нгуен, Моника Меркюри, Катрин Лав, Крис Кънингам, Изследователски отдел за социална политика на Семейния център, Долен Хът, Уелингтън, Нова Зеландия	17
Работна група 3	20
Леен Брукс, LiCalab, Белгия	21
Sonay Caner-Yıldırım, Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi, Türkiye	22
Сесилия Сик-Лани, Унгарска изследователска мрежа, Панонски университет, Веспрем, Унгария	25
Herrero MT, Reynaldos B, López-Arce N, Gonzalez-Cuello AM, Fernández-Villalba E, Clinical & Experimental Neuroscience (NiCE). Институт за изследване на стареенето. Училище по медицина. Университет на Мурсия. Мурсия, Испания	29
Кшищоф Клиичевич, Център за социално отговорни иновации, Факултет по мениджмънт, Варшавски университет, Полша	32
Арлинд Ройтер, доктор на науките, Университет Лунд, Швеция	35
Александър Байва Кучарски, магистър по икономика, Институт за работа и технологии, Германия	37
Работна група 4	40
Сандра Щаудахер, д-р, магистър, Институт по филогенетика, Базел, Швейцария	40
Джон Андерсен, отдел "Хора и технологии". Университет Роскилде, Дания.	43

Работна група

Работна група 1 се фокусира върху съвместното създаване на знания в областта на научните изследвания и практиката за подходи с участие на възрастни хора, живеещи в

WG 1

Health, Care & Support

общността и в други среди, с особен акцент върху благосъстоянието, благополучието и цялостното качество на живот. Работната група има за цел да насърчи приобщаваща перспектива, която подчертава житейския опит и силата на хората, участващи в подходи с участие, а не техните евентуални здравословни състояния и ограничения като наш основен фокус. Тереза Тереза Меншикова & Даян Седън ръководят тази група и организират сесията на РГ1 в Краков.

Следните лектори представиха своите презентации по време на тази сесия: Шарлот Грубер, Хайди Каспар, Бояна Матеич и Изабел Турние.

Шарлот Грубер, Австрия

Социално изключени възрастни хора: Гласове и преживявания. Лични записи и резултати като съавтор

Изследователската програма "Възрастни хора в социална изолация": Гласове и преживявания -SEVEN приложи подход на гражданската наука, за да получи информация за преживяванията на възрастните хора, засегнати от социално изключване. Мерките, въведени от правителствата, и новоразработените политики и услуги трябва да останат актуални и достъпни за различните нужди на възрастните хора.

SEVEN приложи новаторски подход на рамката "гласът на участника" за включване на маргинализирани групи от населението в изследователските процеси с участието на много заинтересовани страни.

SEVEN имаше три цели:

- Отразяване на опита, очакванията и нуждите на социално изключените възрастни хора
- Улесняване и насърчаване на начините за изразяване на мнението на социално изключените възрастни хора, като по този начин им се дава възможност да се защитават сами.
- Използване на опита на социално изключените възрастни хора за разработване на препоръки за политики и изследвания

Участвах в проекта като по-възрастен съавтор и имах намерение да внеса следните гледни точки:

-моята гледна точка като човек, живеещ в малко селско село, но произхождащ от градски, академичен кръг без много връзки с населението на селото.

-използване на приятел като посредник, който е председател на селска група на възрастните хора с повече от 250 членове, за да се запознаем с мнението и вижданията на възрастните хора, които никога не са напускали своята селска и семейна среда.

Моите изследователски въпроси бяха:

-Какъв вид общуване с други хора желаят възрастните хора в селските райони на Австрия?

-Къде могат да се срещнат?

-Какво е необходимо, за да се подобри социалният им живот?

-Какво липсва?

-Какви са разликите между градската и селската среда?

Подходът ми към отговорите на въпросите беше провеждане на интервюта, групова дискусия и писане на автоетнография.

Интервютата бяха организирани заедно с моя приятел като посредник и проведохме следните интервюта:

-с двойка (жената има сериозни здравословни ограничения)

-с почти сляпа жена, която все още живее сама

-с жена, която наскоро се е преместила от Виена в родното си място в квартал с асистенти

Заедно с моя приятел организирахме и групова дискусия с шест жени на възраст между 70 и 82 години - мъжете намираха много оправдания, за да не могат да участват.

Основни изводи от груповата дискусия:

-голямо удовлетворение от живота в селски район (повлияно от блокирането на Covid19)

-нарастващата цифровизация изключва възрастните хора, те зависят от млади членове на семейството

-лошият обществен транспорт също прави зависими членовете на семейството

-В селата се затварят магазини, банки и гостилници

-значение на организирани събития

-да има място за срещи без задължителна консумация

-да имам мотивирана и напълно ангажирана председателка като моята приятелка

По време на различни разговори с моята приятелка разбрах колко важна е нейната роля на мотиватор и ръководител на групови събития - основното ѝ оплакване беше, че възрастните хора са много склонни да участват във всичко, което тя организира, но са много малко тези, които искат сами да поемат отговорност за дейностите. Мотивирането на възрастните хора да поемат сами инициативи е много трудно, но те високо оценяват предложенията за общи събития.

Участието ми в програмата SEVEN като по-възрастен съавтор беше истинска лична придобивка за мен:

-Интервютата ми дадоха представа за мисленето и нагласите на хората от селото - накараха ме да бъда по-благодарна за възможностите, които имам в живота си

-Получих по-добра представа за различните нагласи на по-възрастните мъже и жени в моето обкръжение

-Написване на автоетнография за това какво означава за мен да стана на 70 години

Научих се да оценявам работата на моята приятелка, разбрах колко важен е нейният доброволен ангажимент за по-възрастните хора да организира събития за тях.

-Като част от групата на съавторите разбрах колко важни са професионалните инструкции на екипа на проекта и какво означава да бъдеш част от тази група за всички нас - особено за тези, които вече са в институционална грижа, почувствах лична признателност и се почувствах поласкан, че приносът им е високо оценен

Мога само да препоръчам да участвате в подобни програми като по-възрастен съавтор; те обогатяват личния опит и придават повече смисъл на живота след пенсиониране.

Хайди Каспар, Университет за приложни науки в Берн, Швейцария

Проучване на потенциала на общностите, полагащи грижи за възрастни хора. Пет извода.

В този материал са представени пет извода от изследователски проект с участието на общността за подобряване на домашните здравни грижи за възрастни хора.

Изложение на проблема: В областта на грижите амбулаторните служби в Швейцария често не са в състояние да осигурят достатъчни дългосрочни грижи у дома. Домакинствата трябва да организират и заплащат услугите за грижи на частно ниво, въпреки че имат здравна осигуровка. Това е така, защото за разлика от медицинските грижи, работата по обгрижването почти не се покрива. Тази празнина често се запълва от жените чрез недостатъчно платен или неплатен труд. Проектът "CareComLabs" изследва до каква степен грижовните общности могат да допринесат за подобряване на дългосрочните грижи в дома. Грижовните общности поставят работата по полагането на

грижи в центъра на обществото и я превръщат в съвместна задача на професионалистите, властите и гражданското общество [1].

Дизайн на изследването: Заедно с местните организации на Spitex и други заинтересовани страни от политическата общност, цивилното население и неправителствените организации си поставихме за цел да изградим грижовни общности на три места в областите Берн и Цюрих, Швейцария. Тези общности изпълняват следните три стъпки:

1. те проучват и документират местните нужди от подкрепа и съществуващите услуги;
2. Те разработват и изпълняват инициативи и дейности;
3. да ги оценява и подобрява.

Съчетаваме иновативни подходи в областта на здравеопазването и разработването на технологии: Грижещи се общности [2] и Живи лаборатории [3]. В нашия последователен подход, основан на участието, се ръководим от подхода за изследване с участието на общността (CBPR) [4].

Проектът дава два резултата:

- а) първоначална оценка на потенциала на грижовните общности за устойчиво подобряване на дългосрочните грижи в дома и
- б) теоретични и практически познания за процеса на инициране, развитие и създаване на грижовни общности.

С акцент върху последното, ние подготвяме основни знания, както и констатации и практически съвети от този и други проекти като сборник с материали. Той е предназначен да подпомогне други заинтересовани страни (общности, отделни лица, асоциации) в изграждането на грижовни общности. В хода на проекта първоначално планираните три грижовни общности вече станаха пет, така че интересът към тях е налице.

Това описание на проекта е публикувано на немски и френски език (Kaspar et al. 2021), моля, посетете списанието Primary and Hospital Care за посочените препратки.

Представени са пет поуки от изследвания с участието на общности, които все още не са формирани:

- Намирането на съюзници и изграждането на общности изисква от изследователите да инвестират време, да присъстват, да настояват и да проявяват търпение. Трябва да покажете, че имате сериозно отношение към този проект и техния значим принос.

- Ако имате сериозни намерения за участие, планираната процедура може да се окаже съвсем различна. Развитието на четирите общности за грижа, които инициирахме в четири общини, свидетелства за "местната сила". Приложихме една и съща процедура от три етапа, но инициативите се развиха по различен начин по отношение на темпото, формата и резултата от всеки етап.
- Ако планът на проекта и финансиращата организация позволяват отклонение от първоначално планираните изследователски проекти и фокуси, тази откритост има голям потенциал да създаде съпричастност у партньорите по проекта. Тя също така крие риск от отхвърляне и от това местните партньори да "притежават проекта" и да го продължат без участието на академичните среди.
- Да бъдеш приобщаващ и да ангажираш хората, които досега са били едва чути или не са били чути, изисква още повече време. За 3,5 години продължителност само от време на време успявахме, но не и системно. Също така стана ясно, че включването на маргинализирани хора не е общосподелена цел. Разнообразието и общото са характеристики на грижовните общности; втората от тези парадоксални характеристики е по-лесна за постигане.
- Хората се присъединяват към изследванията с участие, защото има нещо, което привлича вниманието им, предизвиква надежди и очаквания или интерес. Самата тема, за която става дума, може да подейства като притегателна сила или като самото изследване. Науката може да работи като граничен обект, обединяващ хора от различни гледни точки.

За повече информация относно проекта и неговите членове, моля, посетете уебсайта: Sorgendegemeinschaft.net

Справка: Каспар, Хайди, Катарина Пелцелмайер, Анита Шюрх, Фабиан Бумер, Таня Ертл, Шкумбин Гаши, Клаудия Мюлер, Тимур Серефлиоглу и Карин фон Холтен. "Können sorgende Gemeinschaften die häusliche Langzeitversorgung verbessern?" Primary and Hospital Care (Първична и болнична помощ): Allgemeine Innere Medizin 21(6): 188–90. <https://doi.org/10.4414/phc-d.2021.10401>.

Бояна Матеич, Белградски университет, Сърбия

Проучване на злоупотребата с възрастни хора: Опитът от изследванията с участие в Сърбия

Основен въпрос/цел на изследването: Застаряването на населението в световен мащаб допринесе за тревожното нарастване на случаите на малтретиране на възрастни хора. Особено възрастните жени са изложени на по-голям риск от малтретиране на възрастни хора, но този проблем на общественото здраве често се пренебрегва и е невидим в

много общества. Според последните налични данни в Сърбия 16 % от възрастните жени на възраст от 65 до 74 години са преживели някаква форма на насилие след навършване на 65-годишна възраст. Целта на това проучване е да се оценят социалните норми и културните нагласи към възрастните хора, да се проучи спектърът от нагласи и поведения, които се толерират в обществото, но представляват насилие и злоупотреба, да се изследват характеристиките и въздействието на насилието над възрастни жени, основано на пола, заедно със степента, в която различните институции реагират на този проблем, и как сложните обществени системи отговарят на техните нужди. Настоящото резюме има за цел да даде представа за използвания метод, по-специално за изследователския подход, основан на участието.

Методи: Проектът "Овластяване на възрастните жени: Превенция на насилието чрез промяна на социалните норми в Сърбия (EmPreV)", подкрепен от Европейския съюз и Австрийската агенция за развитие, се състоеше от качествени и количествени изследователски фази. По време на качествената фаза на изследването беше приложен изследователският подход на участието. Ангажирането на възрастни доброволци от мрежата на Червения кръст в изследването предложи опит от първа ръка и поглед върху проблемите на насилието над възрастни хора в общността. Те бяха ангажирани по време на предварителното планиране на фокусната група, набирането на участници, свързването с ромските общности, изготвянето на структурираното ръководство за дискусия във фокусната група и казуса за започване на дискусията, както и по време на дискусиите и анализа след фокусната група. Нашето изследване включваше 157 респонденти, участващи в 17 фокус групи в четири региона в Сърбия, от четири града и две села. Във фокус групите участваха жени от три възрастови категории.

Констатации: Подходът на участие придаде на добре разработената изследователска рамка допълнително качество. Безспорна е помощта на неакадемичните партньори във всички практически етапи от провеждането на нашето изследване - от фазите на планиране до набирането на участници и организирането на дискусии във фокус групи. Иницирането на дискусии по чувствителни теми, като насилието над възрастни хора, може да бъде предизвикателство; затова реален казус, подготвен във взаимодействие с нашите доброволци и представен в началото на фокус групата, улесни ангажираността и открития диалог с участниците. Този подход насърчи открития диалог и съпричастността, предлагайки по-цялостна гледна точка към сложния въпрос за злоупотребата с възрастни хора. Споделянето на истински преживявания придаде автентичност на нашето изследване, като гарантира, че дискусията отразява реалностите, с които се сблъскват възрастните хора. Историята от реалния живот привлечаше вниманието на участниците, насърчавайки по-ангажиращи и интерактивни дискусии във фокус-групата, полезни за всички участващи страни, давайки прозрения по темата на изследването за изследователите и осигурявайки приложима и овластяваща информация за участниците.

Освен това, участвайки в нашите изследвания, нашите партньори, които не са от академичните среди, допринесоха с идеи и инициативи за създаване на механизми за подкрепа в местните общности, включително инициативи като SOS телефонни линии и създаване на клубове и дневни центрове за възрастни хора. Те предложиха използването на социално отговорно медийно съдържание и образователни системи за популяризиране на положителни семейни ценности, насърчаване на добросъседските отношения, повишаване на осведомеността за солидарността между поколенията и решаване на проблема с малтретирането на възрастни хора. Също така нашите доброволци насърчаваха активното участие на възрастните жени в местната общност чрез ангажиране в сдружения, организации, доброволческа дейност и други форми на участие.

Заклучение: В бъдещите усилия за справяне със злоупотребата с възрастни хора е от съществено значение да се информират възрастните жени за различните форми на насилие и рискови фактори, да се осигури психосоциална подкрепа, да се гарантира, че специалистите получават непрекъснато обучение за специфичния характер на злоупотребата с възрастни жени, и да се подобри координацията между съответните местни заинтересовани страни, за да се засилят реакциите на системата. Политиките, основани на доказателства, са от решаващо значение, а участието на доброволци от общността като неакадемични изследователски партньори е практика, която може да подкрепи и надгради тези намерения.

Библиография:

1. Тодорович Н, Врачевич М, Бабович М, Степанов Б, Матеич Б, Джиканович Б. На ниция земя - насилие, основано на пола, срещу възрастни жени (65+) в Република Сърбия. Белград, Червен кръст на Сърбия, 2021 г. Достъпно на: redcross.org.rs/media/7139/na-nicijoj-zemlji-web-low-res.pdf
2. Todorovic N, Vraceutic M, Djikanovic B, Matejic B. Frequency and forms of elder abuse in Serbia. *Temida* 2020, 23 (2) 203-227.
3. Кейлин Крокет, Бони Брандл и Фироза Шик Даби. Оцелели в периферията: невидимостта на насилието срещу възрастни жени. *Journal of Elder Abuse & Neglect* (Списание за злоупотреба с възрастни хора и пренебрегване), 2015 г. 27(4-5): 291-302.
4. СЗО. Злоупотреба с възрастни хора. Достъпно на: <http://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/abuse-of-older-people>
5. Отдел на ООН за социална политика и развитие Департамент по икономически и социални въпроси. Пренебрегване, злоупотреба и насилие срещу възрастни жени. Достъпно на: <https://www.un.org/esa/socdev/documents/ageing/neglect-abuse-violence-older-women.pdf>

6. Urbaniak A, Wanka A. Подходи с участие в изследванията на застаряването - преглед. In: Urbaniak A, Wanka A (Eds.). Routledge International Handbook of Participatory Approaches in Ageing Research (стр. 1-14). Лондон, Routledge 2023.
7. Messelis E, Vanoutrive D. Злоупотреба с възрастни хора: значението на научния подход и на подхода на участието. International Journal of Integrated Care 2023, 23(S1):143.
8. Chang ES, Dong X. (2017). Ролята на общността и изследванията с участието на общността при малтретиране на възрастни хора (Role of the Community and Community-Based Participatory Research in Elder Abuse). 10.1007/978-3-319-47504-2_26. In: Съдебна практика в България: Dong, X. Elder Abuse: Изследвания, практика и политика 2017. 10.1007/978-3-319-47504-2.

Изабел Турние Университет Пол Валери Монпелие 3, Франция

Съвместно създаване с хора, живеещи с деменция: прозрения от проекта IDoService за предизвикателствата и очакванията

Целта на тази презентация е да се обърне внимание на потенциалните бариери пред изследователската дейност с участието на хора, живеещи с деменция, като се сподели опит от финансирания от Европейския съюз проект IDoService (2020-2022 г.). Целта на проекта IDoService беше да се разработи удобна за ползване услуга за хора, живеещи с лека до умерена деменция (ЛДД), за да се реализират и да допринесат за обществото. Идеята беше услугата да позволи на хората да планират, да се свързват и да участват в адаптирани възможности. Нейната цел беше да се намали наблюдението, че хората, живеещи с лека до умерена деменция, съобщават за липса на възможности за активно участие в значими за тях дейности (например физически, социални или културни дейности) и това се отразява на тяхното благосъстояние и социално участие (Ziebuhr et al., 2023). Изследователският екип следваше подход за проектиране на услуги, който съответства на холистичен, съзидателен подход за подобряване на качеството на предоставяните услуги (Stickdorn & Schneider, 2011). Проектът разчиташе на съвместното проектиране, за да включи съответните заинтересовани страни (хора, живеещи с деменция, техните партньори, които се грижат за тях, както и служители от организации, свързани с възрастта или дейността в Голям Манчестър, Обединеното кралство). Проектът беше организиран в три последователни етапа, в които участваха различни заинтересовани страни, а именно хора, живеещи с лека деменция, партньори, полагащи грижи за тях, персонал от доставчици на услуги, изследователи и дизайнери. Първата стъпка (Стъпка 1) включваше интервюта и фокус групи, за да се научи повече за предпочитанията, пречките и факторите, улесняващи участието в смислени дейности при живот с деменция. Вторият етап (стъпка 3) представляваше семинари за съвместно проектиране с цел съвместна работа със заинтересованите страни за разработване на

потенциални инструменти, свързани с потребностите, възникнали в стъпка 1. Въз основа на данните от работните срещи изследователският екип разработи инструментариума "Пътеката "Аз мога да правя" като нова услуга и резултат от проекта IDoService. Прототипът за съвместно проектиране беше усъвършенстван и тестван в последната стъпка (стъпка 3) и може да бъде намерен безплатно онлайн на адрес www.idoservice.org.

Що се отнася до пречките и факторите за включване на експертите, опитът по време на това изследване (т.е. хора, живеещи с деменция, и техните болногледачи) е свързан с пандемичната ситуация с Covid-19, която започна само няколко месеца преди началото на проекта и доведе до известно коригиране на първоначално планирания проект. Основната адаптация е промяната от лични интервюта и фокус групи до голяма степен към онлайн провеждане. Първоначално планирахме лични фокус групи и интервюта с хора с деменция, техните партньори, които се грижат за тях, и заинтересовани страни от персонала. Поради националната блокада и забраната за лични срещи за приблизително първите 10 месеца от проекта, проведохме всички фокус групи онлайн (Microsoft Teams) и повечето от интервютата също онлайн. Само четири интервюта бяха проведени лично, и то само с хора, живеещи с деменция. Тъй като преценихме, че онлайн форматът на фокус групите няма да е подходящ или удобен за хората, живеещи с деменция, решихме в крайна сметка да не организираме фокус групи с тях. Националното блокиране и ограниченото предоставяне на услуги също направиха набирането на експерти от опит доста трудно, което ни накара да намалим очакванията си относно броя на техните участия. За щастие успяхме да наберем достатъчен брой хора, живеещи с деменция, с подкрепата на местния доставчик на услуги, Age UK Salford, който се интересуваше от потенциалните резултати на проекта и имаше опит в изследванията с участие.

Освен ограниченията, дължащи се на контекста на Covid-19, трябваше да се направят и други адаптации на изследователския материал, за да бъде той достъпен за хора, живеещи с деменция, които освен когнитивни увреждания могат да имат и други. Това включваше не само самите изследователски дейности, но и етичните формуляри, листовките за набиране на персонал и резултатите. Значително предизвикателство беше документите да бъдат достатъчно информативни, но все пак лесни за разбиране, особено за хора, които никога преди не са участвали в изследователски дейности. Освен използването на обикновен английски език и кратки изречения, бяха положени усилия да се използва достатъчно голям шрифт, sans-serif, с атрактивни цветове и достатъчни контрасти между различните части на документа. Тъй като мобилността може да бъде проблем за възрастните хора, особено за тези, живеещи с деменция, които често вече не могат да шофират или да ползват обществен транспорт, ние предложихме транспорт от партньор в изследването или покрихме разходите за такси, за да гарантираме, че те ще могат да присъстват удобно на мястото на изследването. Участниците също така бяха

насърчени да дойдат с роднина, ако това би ги накарало да се чувстват по-уверени и спокойни.

Когато е възможно, се препоръчва изследователските дейности да се провеждат на място, познато на експертите от опит, за да се повиши техният комфорт и увереност. Например семинарите за съвместно проектиране на IDoService с хора с деменция бяха организирани чрез Age UK Salford и се проведеха по време на техните кафенета за хора с деменция, които се провеждат два пъти месечно, а участниците в това проучване бяха редовни участници в кафенето за хора с деменция. Познатото социално обкръжение осигури благоприятна среда за участие в дейностите по съвместно проектиране и за изразяване на мнение. Групата вече е участвала в изследователски проекти и е била наясно с процеса на даване на съгласие. Всички участници бяха информирани предварително за събитието, за да решат дали желаят да участват или не. Информацията и формулярите за съгласие бяха предоставени една седмица предварително, за да им се даде достатъчно време да ги прочетат, а съгласието беше (отново) потвърдено в деня на събитието. Преди началото на семинара беше организиран обяд, за да могат участниците и фасилитаторите да се запознаят неформално преди началото на семинара. И накрая, един много важен момент, подчертан от групите, с които работихме, беше необходимостта да се осигури непрекъснатост на комуникацията и да се информират участниците в съавторството за резултатите и по-нататъшното развитие, за да се гарантира, че те чувстват, че техният принос се оценява. В заключение може да се каже, че превръщането на участието в изследването в приятно и смислено за участниците има благоприятно въздействие върху непосредственото качество на събраните данни, върху благосъстоянието на участниците и върху желанието им да участват в бъдеще (Rodgers 2018; Zeilig et al. 2019).

Препратки

Niedderer, K., Tournier, I., Orton, L., & Threlfall, S. (2023). Аз мога да се справя: Съпроектиране на услуга с и за хора с деменция за включване в доброволческа дейност. *Social Sciences*, 12, 364. <http://dx.doi.org/10.3390/socsci12060364>

Rodgers, P (2018). Съвместно проектиране с хора, живеещи с деменция. *CoDesign*, 14, 188-202

Stickdorn, M., & Schneider, J. (2011). Това е мисленето за дизайн на услуги: основи, инструменти, случаи. Wiley

Tournier, I., Orton, L., Denning, T., Ahmed, A., Holthoff-Detto, V., & Niedderer, K. (2023). An Investigation of the Wishes, Needs, Opportunities and Challenges of Accessing Meaningful Activities for People Living with Mild to Moderate Dementia (Проучване на желанията, нуждите, възможностите и предизвикателствата за достъп до смислени дейности за хора, живеещи с лека до умерена деменция). *International journal of environmental*

research and public health (Международно списание за изследвания на околната среда и обществено здраве), 20, 5358. <https://doi.org/10.3390/ijerph20075358>

Zeilig, H., Tischler, V., van der Byl Williams, M., West, J., & Strohmaier, S. (2019). Co-creativity, well-being and agency (Съзидателност, благополучие и агентирание): A case study analysis of a co-creative arts group for people with dementia. *Journal of aging studies*, 49, 16-24. <https://doi.org/10.1016/j.jaging.2019.03.002>

Ziebuhr, B., Zanasi, M., Bueno Aguado, Y., Losada Durán, R., Dening, T., Tournier, I., Niedderer, K., et al. (2023). Living Well with Dementia (Добър живот с деменция): Чувство за укрепване чрез взаимодействие със социалната среда. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 20(12), 6080. <http://dx.doi.org/10.3390/ijerph20126080>

Работна група 2

WG 2

Community and Place

Работна група 2 е посветена на създаването на приобщаващи общности, в които възрастните хора с различен произход се чувстват ценени и подкрепяни. По-конкретно, Работна група 2 се фокусира върху включването на по-възрастните мигранти, бежанците, коренното население и тези, които са изправени пред бариери в достъпа до услуги и инфраструктура като здравеопазване и транспорт. Като насърчава приобщаването и разнообразието, РГ2 допринася за създаването на общество, в което всеки, независимо от произхода си, изпитва чувство на принадлежност и подкрепа.

Марион Шайдер-Илмаз и Чарлз Уолдграв ръководят тази група и организират сесията на WG2 в Краков.

Следните лектори представиха своите презентации по време на тази сесия: Анне Рамос и Уте Карл, Фифи Квалсвик и Марианна Сторм, Марио Руи Андре, Марион Шайдер-Юлмаз и Чарлз Уолдграв.

Fifi Kvalsvik & Marianne Storm, Катедра по обществено здраве, Факултет по здравни науки, Университет Ставангер, Норвегия

Изследване на пътищата от самотата към приобщаването: Поглед към депресията, самотата и слабостта при възрастните хора, живеещи у дома

Предистория: Разбирането на депресията, самотата и слабостта е от решаващо значение за идентифицирането на подкрепящи мерки, които насърчават по-голямото социално включване и подобряват качеството на живот на възрастните хора. Тези фактори засягат способността на индивида да участва пълноценно в обществото. Депресията и самотата често водят до социално отдръпване и изолация, докато слабостта може да ограничи физическите способности и допълнително да намали социалната ангажираност.

Цел: Целта е да се оценят промените в нивата на слабост сред възрастните хора, живеещи в домашни условия, за период от 5 месеца и да се проучат функционалните промени в депресията и самотата от изходното ниво преди изследването (t1) до периода след изследването (t2) и как те се отнасят към слабостта. В началния етап здравните специалисти оценяват участниците, за да определят най-подходящите видове подкрепа. Това може да включва участие в центрове за дейности за възрастни хора, групови упражнения, клубове за ходене, клубове за плетене и социални трапезарии.

Изследователски въпроси:

- Има ли установими промени в депресията, които могат да се наблюдават от t1 до t2, и как тези промени се отнасят до слабостта?
- Съществуват ли установими промени в самотата, които могат да се наблюдават от t1 до t2, и как тези промени се отнасят до слабостта?

Методи: Това предварително и последващо проучване, регистрирано в [ClinicalTrials.gov](https://clinicaltrials.gov/ct2/show/study/NCT05837728) (NCT05837728), включва междупрофесионални екипи от регистрирани медицински сестри, физиотерапевти и ерготерапевти, които извършват оценка на здравните потребности. Тези оценки са извършени първоначално в началото и отново след пет месеца. Извадката се състои от 40 живеещи в домашни условия възрастни хора на възраст 75 и повече години, които са кандидатствали за общински здравни услуги и грижи в Норвегия. Анализът на данните се състои от дескриптивна статистика, прости тестове и представяне на графики и корелационни коефициенти.

Преглед на предварителните резултати:

Депресия и слабост:

- Изходно ниво (t1): идентифицирани са 13 участници с депресия, 5 с голяма депресия и 8 с депресия.

- Пет месеца по-късно (t2): сред тези 13, подобрение (7), непроменено (5), влошаване (1) и нови случаи (6).

- Нива на слабост сред хората с подобрена депресия: подобрена (2), влошена (3) и непроменена (2). Останалите участници поддържат стабилни нива на слабост през целия период на проучването.

Самота и слабост:

- Изходно ниво (t1): 2 участници бяха определени като много самотни, а 6 бяха на границата на самотата. Бележка: "гранично самотни" се отнася за резултати на границата между "самотен" и "не самотен".

- Пет месеца по-късно (t2): нивото на самота се подобрява при всички 8 участници, но има 1 нов случай.

- Нива на слабост сред тези участници: влошени (3), непроменени (5) и подобрени (1).

Основни прозрения:

- Депресия и самота: и в двете области е отбелязано значително подобрение, което подчертава ползите от приобщаващите социални дейности в общността и услугите за подкрепа.

- Слабост: Смесените резултати по отношение на нивата на немощ предполагат сложно взаимодействие между психичното здраве и физическото благополучие.

- Появата на нови случаи на депресия и самота подчертава постоянната необходимост от цялостна и постоянна подкрепа.

Размисъл: Проучването ни даде представа за предизвикателствата, с които се сблъскват възрастните хора, когато се ангажират със своите общности. Тези предизвикателства хвърлят светлина върху факторите, които възпрепятстват способността на възрастните хора да се свързват с другите, като подчертават необходимостта от по-нататъшни изследвания и целенасочени решения. Подкрепяме прилагането на персонализирани планове за грижи, които могат да се адаптират и да са специално пригодени за удовлетворяване на индивидуалните нужди, като по този начин се гарантира, че всички възрастни хора могат да се възползват пълноценно от инициативите, насочени към подобряване на тяхното включване в обществото. Въпреки че организирането на социални дейности е ценно по своята същност, осигуряването на достъп до цялостни здравни услуги е също толкова важно. Заедно тези усилия спомагат за създаването на по-приобщаваща и подкрепяща среда за нашите по-възрастни членове на общността.

Марион Шайдер-Илмаз, лаборатория РАСТЕ, Университет Гренобъл Алп, Франция

Социалното включване на възрастните хора накратко. Design citizen: изследователски проект с участието на възрастни хора

Предистория: В момента във Франция и в други страни се разработват широк спектър от подходи и изследователски проекти с участието на възрастни хора. Макар че включването на възрастните хора в изследвания и проекти, които ги засягат пряко, се е превърнало в обща цел, често не се обръща достатъчно внимание на включването на различни групи и профили. В резултат на това подходите, основани на участието, обикновено включват много хомогенни групи, като по този начин се запазва невидимостта на други (например възрастни мигранти, възрастни жени, възрастни хора с увреждания).

Цел: Целта на този изследователски проект е да се разработи метод за участие, който да включва различни профили на възрастни хора в процесите на вземане на решения на местно ниво. Първоначално прототипът на метода се тества в едно експериментално място (T1), а след това ще бъде допълнително тестван в осем допълнителни места във Франция от група изследователи (T2). В крайна сметка методът ще бъде оценен от участващите изследователи с помощта на обща рамка за оценка и ще бъде превърнат в инструментариум.

Изследователски въпроси:

- Различават ли се резултатите от процеса на участие в зависимост от участващите групи възрастни хора?
- Дали оформянето на метод, насочен към най-изключените групи възрастни хора, води до по-голямо приобщаване към изследователската дейност с участие и в крайна сметка към процеса на вземане на решения?

Методи: Изследователският проект включва разработването и тестването на метод на участие, при който участниците разработват и представят конкретни решения на ключови местни участници и лица, вземащи решения. Създават се две групи: едната с възрастни хора, които са силно ангажирани със социални и граждански дейности, а другата - с възрастни хора, които обикновено са по-малко или не са ангажирани с такива дейности. Подходът използва набор от приобщаващи инструменти, които помагат на групите да извършат местна диагностика и да разработят решения на установените проблеми. След това методът е описан подробно в набор от инструменти и е възпроизведен от различни изследователски екипи в цяла Франция.

Преглед на предварителните резултати:

- Разнообразното участие води до разнообразни резултати: Предварителното тестване на метода на участие показва, че резултатите от процеса на участие се различават значително в зависимост от разнообразието на участващите групи възрастни хора. Групите с различен произход и нива на участие в социални и граждански дейности предоставят различни гледни точки и решения, което подчертава значението на приобщаването в изследванията с участие.

- Повишено приобщаване чрез целенасочени методи: Методът, разработен с цел включване на най-изключените групи възрастни хора - като възрастни мигранти, възрастни жени и възрастни хора с увреждания - демонстрира по-висока степен на приобщаване както в процеса на изследване, така и в резултатите от вземането на решения. Този целенасочен подход ефективно включва гласовете на маргинализираните групи в местните процеси на вземане на решения.

- Ефективно използване на инструменти и съвети за приобщаване: Използваните в метода на участие приобщаващи инструменти са доказали своята ефективност, като са позволили на възрастните хора да проведат местна диагностика и да разработят конкретни решения. Тези инструменти улесняват ангажираността и гарантират, че всички участници, независимо от предишното им ниво на гражданско участие, могат да дадат значим принос към проекта.

- мащабируемост и възпроизводимост на метода: Успешното възпроизвеждане на метода на участието в множество населени места във Франция показва, че методът е мащабируем и може да бъде адаптиран към различни условия. Общата рамка за оценка и инструментариумът, разработени в рамките на това изследване, осигуряват стандартизиран подход, който може да се използва от различни изследователски екипи, като се гарантира последователен кръстосан анализ на местните резултати.

Размисъл: Резултатите от този изследователски проект подчертават изключителното значение на разнообразието и приобщаването в подходите на участие, включващи възрастни хора. Като се стреми активно да включва различни профили на възрастните хора, особено тези, които често са маргинализирани, проектът не само обогатява процеса на вземане на решения с разнообразни гледни точки, но и гарантира, че гласовете на тези, които обикновено не се чуват, се засилват. Успехът на приобщаващите инструменти и методи при ангажирането на участници с различен произход и нива на гражданско участие подчертава потенциала на тези подходи да бъдат адаптирани и разширени в различни контексти.

Библиография:

Vial, S., (2017), Le design, Presses Universitaires de France, <https://doi.org/10.3917/puf.vial.2017.01>

Viriot Durandal, J.P., Moulaert, T., Scheider-Yilmaz, M., (eds.), 2024), Ageing in communities and territories, *Retraite et Société*, Special English issue n°1, CNAV, <https://doi.org/10.3917/rs1.hs1.0010>

Scheider-Yilmaz, M., Viriot Durandal, J-P., Fougeyrollas, P., (eds.), (2023), *Citoyenneté et droits humains : réflexions croisées entre le handicap et le vieillissement* [Гражданство и права на човека: кръстосани перспективи за уврежданията и остаряването], *Aequitas - Journal of human development, disability, and social change*, n°29, 140 p.

<https://www.erudit.org/fr/revues/aequitas/2023-v29-n2-aequitas08962/>

Scheider-Yilmaz, M., (2022), *Citoyenneté engagée et autonomie : le cas de la participation des personnes handicapées et des personnes âgées dans les Conseils Départementaux de la Citoyenneté et de l'Autonomie* [Активно гражданство и автономност: участието на хора с увреждания и възрастни хора в Conseils Départementaux de la Citoyenneté et de l'Autonomie], докторска дисертация, Университет Лотарингия, 392 <https://www.theses.fr/2022LORR0223>

Чарлз Уолдегрейв, Джан Нгуен, Моника Меркюри, Катрин Лав, Крис Кънингам, Изследователски отдел за социална политика на Семейния център, Долен Хът, Уелингтън, Нова Зеландия

Подходи с участието на общностите на коренното население за подобряване на политическите реакции

Цел

Целта на това изследване е да предостави съвместно създадена качествена и количествена информация за благосъстоянието и участието на кауматуга (маорски старейшини от Нова Зеландия) за формиране на подходящи за културата политики, планиране на околната среда и услуги, съобразени с културата. Конкретната цел на презентацията беше да се очертае аспектът на изследването, което беше проведено за разработване на автентични социално-икономически мерки (и скали) за кауматуга чрез срещи за съвместно създаване, които бяха предназначени да преодолеем предубедеността на западните предположения и бяха съсредоточени върху маорските ценности и понятия за благосъстояние. То е част от по-голямо проучване, озаглавено: *Tai Kaumātutanga Older Māori Wellbeing and Participation*: и е финансирано от Националната научна програма за достойно остаряване в Нова Зеландия.

Целта на разработването на социални мерки, основани на културни особености, е, че настоящите скали за индикатори, използвани за осигуряване на доказателства за изготвяне на политики и разработване на услуги, са западни и не отразяват ключови аспекти на ценностите на маорите. Докато някои аспекти на самотата, дискриминацията

и социалната връзка, например, са универсални, други аспекти са културно специфични. По-възрастните маори ценят духовността, колективните начини на мислене и действие и генеалогичните връзки като основни начини на съществуване, които контрастират със западния фокус върху секуларизма, индивидуализма и нуклеарните семейни структури. Западните скали естествено отразяват културите, от които са произлезли, и затова доказателствата, които те предоставят за изготвяне на политики, са подходящи например за западните общества, но те не отразяват уникалните специфични аспекти на маорите, като например самотата, благосъстоянието или дори дискриминацията. Ако доказателствата не са отразени, създателите на политики и тези, които разработват услуги, често просто се съсредоточават върху доказателствата, с които разполагат, а уникалните културни аспекти се пренебрегват. Това може да обясни защо резултатите за незападните групи, и по-специално за коренното население, често са по-малко успешни, отколкото за основните западни групи.

Методология

Използвана е качествена методология за съвместно създаване с възрастни маори, за да се конструира скала на индикаторите за благосъстояние на възрастните маори, която отразява техните възгледи и опит. Това е един от шестте показателя, които се разработват. Другите скали се фокусират върху самотата, социалната връзка, дискриминацията, злоупотребата и благосъстоянието на съседите.

Събитията за съвместно създаване с по-възрастните маори се проведеха в цяла Аотеароа (маорската дума за Нова Зеландия) с осем различни групи от по-възрастни маори. Те бяха ръководени от изследователи маори, които бяха членове на изследователския екип. Хюи бяха с широко участие и се провеждаха по маорски начин, изразяващ техните ценности и начини на действие. Всяка група включваше: Karakia and mihi (Благословия и приветствена реч); Waiata tautoko (песен за подкрепа); Mihimihi Whakawhanaungatanga (Представяне на това кой сте); Manaakitanga (гостоприемство); Hui Kōrero - (Насърчаване и поощряване на открития диалог); Wānanga Kōrero - (Събиране на идеи и mātauranga (знания) - записва се със съгласието); Poroporoaki (Заклучителни мисли, размисъл и благодарности); Koha (подарък за отделеното време); Waiata and karakia ano (Песен и благословия).

Каупапа, или фокусът на хуи, беше свързан с благосъстоянието и качеството на живот. Участниците бяха поканени да споделят за щастието и сигурността, които им осигуряват качество на живот или благополучие. Те бяха поканени да споделят основните неща, които им дават щастие като възрастни маори. Какво кара тях и другите маори на тяхната възраст или по-възрастни да се чувстват сигурни и комфортно? Какво намалява щастието им? Кои са нещата, които ги карат да се чувстват несигурни и неудобни? Какво дава на тях и на други по-възрастни маорски приятели и роднини чувство на удовлетвореност? Отговорите бяха записани (с разрешение) и тематизирани. Основните теми бяха

разработени като въпроси за създаване на първоначална скала за благосъстояние на възрастните маори.

Създадената съвместно Скала за благополучие на възрастните маори, заедно с другите подобни социални скали, посочени по-горе, бяха включени във въпросник, който беше попълнен от национална случайна извадка от 2000 маори на възраст над 50 години. При анализа на резултатите успяхме да проверим скалите за статистическа надеждност и валидност. По този начин една част от съвместно създаденото изследване с участието на всички участници можеше да бъде тествана с количествени методи по отношение на нейната годност да бъде използвана като индикаторна скала, в този случай скала за благосъстояние.

Констатации

Съвместно създадените отговори бяха тематизирани и 12 въпроса, които отразяваха най-често повтарящите се теми, бяха разработени за скалата на благосъстоянието. Това бяха качествените констатации в това проучване. Три примера от дванадесетте въпроса, които се появиха при анализа, бяха например следните:

- Добре съм свързан с Те Ао Мāori (света на маорите)

Напълно съгласен/ Съгласен/ Несъгласен/ Силно несъгласен

- Радвам се на духовна връзка в живота си.

Напълно съгласен/ Съгласен/ Несъгласен/ Силно несъгласен

- Чувствам се уважаван/а и способен/а да допринеса за моето whānau (разширено семейство) и общност

Често/понякога/нечесто/никога

След това 12-те въпроса в създадената съвместно Скала за благосъстояние на възрастните маори бяха тествани за надеждност и валидност в проучване с национална случайна извадка от над 2000 възрастни маори. Резултатите показаха високи резултати, значително над прага, при който се използва Алфата на Кронбах, когато се тества вътрешната съгласуваност и надеждност, с резултат от 0,843 за 12-те въпроса. Резултатите от потвърдителния факторен анализ също бяха високи. Използвайки пакета lavaan на R. Всички въпроси, с изключение на два, имаха резултат на факторно натоварване доста над 0,4, седем въпроса бяха над 0,5, а три - доста над 0,7, което показва валидността на скалите.

Значение: Значението на това изследване се състои в това, че е разработена новаторска методология за използване на знанията на хората, за които са създадени скалите, за разработване на инструменти, които могат да се използват като доказателство при разработването на политики и предоставянето на услуги за техните собствени хора. Чрез разработване на съвместно създадени с тези общности мерки за социални показатели,

които включват техните знания и опит за качеството на живот в техните общности, могат да се осигурят по-ясни доказателства за изготвяне на приобщаващи политики и предоставяне на услуги. Стандартната международна скала отразява универсалните аспекти на самотата, но не и важните културно специфични аспекти.

Библиография:

Cogburn, C. (2019). Култура, раса и здраве: Културата и здравето на населението: последици за расовите неравенства и здравето на населението. *The Millbank Quarterly*, 97(3), 736-761

Hitti, A., Mulvey, K., & Melanie, K. (2011). Социално изключване и култура: Ролята на груповите норми, груповата идентичност и справедливостта. *Anales de Psicología*, 27(3), 587-599, Специален брой "Предразсъдъци: Предразсъдъци, специалност: "Социално-развитийни перспективи"

Love, C. (2006 г.) "Maori Perspectives on Collaboration Colonisation in Contemporary Aotearoa/New Zealand Child and Family Welfare Policies and Practices" в Cameron, G. & Freymond, N. (Eds) "Towards Positive Systems of Child and Family Welfare: International Comparisons of Child Protection, Family Service and Community Caring Systems". Торонто: University of Toronto Press (стр. 237-268).

Pihama, L. (2001). *Tihei mauri ora Почитане на нашите гласове: Mana wahine as каурара Māori theoretical framework*. Непубликувана докторска дисертация. Оукланд, НЗ: Оукландски университет.

Raleigh, V., & Holmes, J. (2021). Здравето на хората от етнически малцинствени групи в Англия (The health of people from ethnic minority groups in England). The King's Fund. <https://www.kingsfund.org.uk/publications/health-people-ethnic-minoritygroups-england>

Smith, L. (1999). *Деколонизиране на методологиите: Изследванията и коренното население*. New York & Dunedin: Zed Books & Otago University Press.

Уолдегрейв, К., Кънингам, К., Лав, К., Нгуен, Г. и Меркурий. М. (2023) Co-creating culturally nuanced social measures with Indigenous elders (Съвместно създаване на социални мерки с културни нюанси със старейшини от коренното население). In A. Urbaniak and A. Wanka (Eds.) *Routledge International Handbook of Participatory Approaches in Ageing Research* (Международен наръчник за подходи с участие в изследванията на застаряването). DOI: 10.4324/9781003254829

Уолдегрейв, К. и Меркурий. М. (2023) Co-creating research: Паралелни разговори на съизследователите. In A. Urbaniak and A. Wanka (Eds.) *Routledge International Handbook of Participatory Approaches in Ageing Research* (Международен наръчник на изследователските подходи с участие в изследванията на застаряването). DOI: 10.4324/9781003254829

Wang, Y., Chen, X., Chen, W., Zhang, Z., Zhou, Y., & Jia, Z. (2020). Ethnicity and health inequalities (Етническа принадлежност и неравенства в здравеопазването): Етническият произход и етническата принадлежност на населението в Западен Китай: емпирично проучване, основано на проучването на социалните промени в Китай (CSSC) от 2010 г. BMC Public Health, 20(637), 1-12. <https://doi.org/10.1186/s12889-020-08579-8>

Работна група 3

WG 3

Technology and
Innovation

Alexander Kucharski.

Работна група 3 (РГ3) е насочена към възрастните хора, които може да се чувстват изоставени в съвременния цифров свят. Това включва лица, които трудно използват компютри, смартфони или интернет, както и такива, които не разполагат с необходимите устройства или софтуер, за да работят ефективно с технологиите. WG3 работи, за да допринесе, като гарантира, че цифровата трансформация е приобщаваща за възрастните хора. Арлинд Ройтер и Петер Енсте с Александър Кучарски ръководят тази група и организират сесията на РГ 3 в Краков. Следните лектори представиха презентации по време на тази сесия: Leen Broeckx, Sonay Caner-Yildirim, Cecilia Sik-Lanyi, María-Trinidad Herrero, Krzysztof Klincewicz, Arlind Reuter и

Леен Брукс, LiCalab, Белгия

LiCalab (Лаборатория за живот и грижа) - устойчиво участие на потребителите чрез подхода на живата лаборатория

Основен изследователски въпрос/цел

На откриващата конференция на PAARnet LiCalab представи подхода на живата лаборатория за участие в изследвания на технологиите и иновациите в областта на грижите.

Основната цел на LiCalab е да подкрепя организации и компании в разработването на иновации в областта на грижите чрез включване на крайния потребител (граждани,

професионалисти в областта на грижите и други заинтересовани страни) от самото начало на разработката до въвеждането на пазара.

Методи

Живите лаборатории могат да се определят като отворени иновационни системи, в които заинтересованите страни допринасят за проучването, съвместното създаване, оценката и разширяването на решенията с цел създаване на устойчиво въздействие в реални условия (Европейска мрежа на живите лаборатории (ENoLL), 2023).

LiCalab е изследователска група на Университета за приложни науки "Томас Мор" във Фландрия, Белгия. За да изгради устойчива местна иновационна екосистема, LiCalab е развила голяма потребителска общност.

Изграждането и поддържането на потребителска общност, наричана още "потребителски панел", носи много ползи за разработчиците, изследователите и самите граждани.

Констатации

Малко над 60% от потребителите са на възраст над 60 години.

Включването на възрастните хора от самото начало на иновационния процес е печелившо за всички. За изследователите този подход на участие дава много ценни сведения за контекста на използване. А на крайния потребител (възрастното лице или пациентът) се предлага възможността да допринесе за процеса на проектиране като експерт в своето ежедневие. Крайната цел е да се проектира иновативен продукт, съобразен с нуждите и очакванията на крайния потребител.

Проучванията на потребителите в живата лаборатория са мост между компаниите, организациите за грижи и възрастните хора. Все още има пропуски и заинтересованите страни не винаги са на едно мнение.

Когато възрастните хора поемат по пътя на иновациите в грижите, те научават нови неща за различните видове помощни средства и инструменти. Голямо внимание се отделя на цифровото приобщаване. Всички трябва да са на борда и да извършват тест в реалния живот на определено цифрово приложение, като управителят на панела осигурява план стъпка по стъпка, персонален инструктаж и бюро за помощ.

Два важни фактора допринасят за устойчивостта на LiCalab. Това са високото качество на научноизследователските и иновационните дейности и на второ място стратегията за участие на заинтересованите страни. Тези стъпки са описани по-обстойно в пътната карта за създаване на устойчива жива лаборатория, която LiCalab разработи за проекта ACSELL (ACSELL, 2023 г.).

LiCalab инвестира всеки ден в активното набиране на отделни потребители за конкретни проекти и това се съчетава с дейности за изграждане на общност на дългосрочна основа, където панелът от потребители може да се срещне и да общува.

При събирането на индивидуални данни е важно да се създаде сигурно пространство както при взаимодействието лице в лице, така и при управлението на онлайн бази данни. Ръководителите на панелите са пазителите на данните на потребителската общност. Внимателното боравене с личната информация на участниците е ключът към изграждането на отношения на доверие. Членовете на панела могат да направят избор по наистина информиран и независим начин, като ги информират прозрачно и с лесно разбираеми думи.

Членовете на общността с удоволствие посещават изследователските дейности, като заявяват: "Това е нещо положително в живота ми. Изпитвам добри чувства към него." и "Когато идвам на дейностите на LiCalab, винаги се чувствам като у дома си.". Общността на потребителите на LiCalab ясно показва висока вътрешна и алтруистична мотивация. Участниците също така получават благодарствено писмо и малък стимул като ваучер за книга като признание за отделеното време и усилия.

LiCalab популяризира ориентирания към човека дизайн в областта на медицинските грижи, рехабилитацията, технологиите за грижи, подпомагания живот, активното и здравословно стареене и психичното здраве. LiCalab проучва и валидира нови продукти и услуги чрез подходи, основани на участие, като сесии за съвместно създаване и пилотни тестове в реални условия. При това с висококачествени протоколи. И винаги с централна роля за потребителя.

Библиография

- ACSELL (2023 Г.). Създаване на лаборатория за устойчив живот. <https://projects2014-2020.interregeurope.eu/acsell/library/>
- Европейската мрежа от живи лаборатории (ENoLL) (2023 г., 5 септември). За нас. <https://enoll.org/about-us/>

Sonay Caner-Yıldırım, Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi, Türkiye

Овластяване на възрастните хора, преживели бедствие, и на доставчиците на подкрепа: Проучване на случай на технологично наставничество в Турция

Основен изследователски въпрос/цел:

Това проучване на отделен случай разглежда влиянието на едногодишна инициатива за технологично наставничество върху 66-годишен специалист по психично здраве, който не само е оцелял след опустошителните земетресения в Турция на 6 февруари 2023 г., но и доброволно е предоставил подкрепа в психосоциална програма след бедствието. В изследването се използва подход на участие и междупоколенчески подход, за да се

проучи ефикасността на индивидуализираното технологично наставничество за насърчаване на цифровото приобщаване сред възрастните хора при тези изключителни обстоятелства. Уникалната двойна роля на участника като оцелял и като специалист по психично здраве допринася за допълнителен слой на сложност на изследването. Като се концентрира върху този конкретен контекст, изследването има за цел да добави към разширяващия се обем от знания за цифровата компетентност сред възрастните хора. Освен това то се отличава от предишни проучвания, които изследват въздействието на обучението между поколенията и изследователските методи с участие върху цифровата грамотност в тази възрастова група (например Cheng et al., 2021; Lee & Kim, 2018).

Методи

Изследването използва методология за проучване на единични случаи, като използва полуструктурирани интервюта и стандартизирани въпросници за събиране на данни за опита и резултатите на участниците. В продължение на 12 месеца 66-годишен специалист по психично здраве получава индивидуално технологично обучение от 37-годишен експерт по учебни технологии. В рамките на проучването бяха събрани и анализирани качествени данни от полуструктурираното интервю и количествени данни от скалата за дигитална компетентност (Gümüş & Kukul, 2023) и адаптирана скала за очакване-стойност-разходи (EVC) (Kosovich et al., 2015).

Изследователският подход, основан на участието, гарантира, че участникът е активно ангажиран в изследователския процес, като поставя неговия уникален опит и перспективи в центъра на изследването. Този подход е в съответствие с препоръките за включване на възрастните хора в разработването и изпълнението на инициативи за цифрова грамотност (Buffel, 2018; Xie et al., 2020). Прозренията и препоръките на участника, като например да се вземат предвид когнитивните способности на възрастните хора при разработването на програми за обучение, подчертават важноста на включването на техните емпирични знания в създаването на ефективни интервенции.

Компонентът на проучването, в който 37-годишен наставник предоставя персонализирано технологично обучение на 66-годишен участник, е особено важен в контекста на насърчаването на цифровото приобщаване сред възрастните хора. Изследванията показват, че обучението между поколенията може да подобри дигиталната компетентност на по-възрастните възрастни и да подобри отношението им към технологиите (Cheng et al., 2021; Lee & Kim, 2018). Чрез възпитаване на отношения на сътрудничество между наставника и наставявания проучването възприема принципите на междупоколенческото учене и насърчава взаимното разбиране и споделянето на знания между поколенията.

Интегрирането на изследователската дейност с участие и обучението между поколенията е от съществено значение в това проучване, тъй като гарантира, че интервенцията за технологично наставничество е адаптирана към специфичните нужди, предпочитания и убеждения на възрастните участници. Този подход не само подобрява

ефективността на интервенцията, но и насърчава чувството за овластяване и съпричастност на участника към неговото пътуване към цифровото обучение. Уникалният контекст след бедствието допълнително подчертава значението на тези подходи, тъй като те позволяват на участника да развие цифрови компетентности, които са пряко приложими към ролята му в предоставянето на психосоциална подкрепа на други хора, засегнати от бедствието.

Констатации

Програмата за технологично наставничество оказва положително въздействие върху дигиталната компетентност на участниците, като бяха отбелязани подобрения в пет от шестте измерения, оценявани по скалата за дигитална компетентност. Най-значителен напредък се наблюдава при безопасността и грамотността по отношение на данните, следвани от комуникацията и сътрудничеството. Повишената цифрова компетентност на участника се отрази положително на цялостното му благосъстояние, като му позволи да оказва по-добра подкрепа на другите в контекста на ситуацията след бедствието. Въпреки това смесените резултати по отношение на цифровата самоефективност и скалата на ЕЦП подчертават необходимостта от разглеждане на индивидуалните нагласи и мотивации, когато става въпрос за приемане на технологии.

Проучването подчертава значението на адаптирането на инициативите за технологично наставничество към уникалните нужди, предпочитания и убеждения на възрастните хора. Използваният в това проучване подход на участие и между поколенията представлява обещаващ модел за насърчаване на цифровото приобщаване сред възрастните хора, особено при извънредни обстоятелства. Констатациите допринасят за разширяването на обхвата на изследванията относно цифровата грамотност на възрастните хора и ефективността на подходите с участие и между поколенията за насърчаване на цифровото приобщаване.

Ограниченията на изследването включват фокус върху един участник и специфичния контекст след бедствието, което може да ограничи обобщаването на резултатите. Независимо от това задълбоченият и надлъжен характер на изследването предоставя ценна информация за дългосрочните ефекти на технологичното наставничество върху дигиталната компетентност и благосъстоянието на възрастните хора.

Последиците за практиката включват необходимостта от разработване на програми за технологично наставничество, които да отчитат когнитивните способности, предпочитанията за учене и ситуационните фактори на възрастните хора. Привличането на възрастните хора като активни участници в проектирането и изпълнението на тези инициативи може да гарантира, че техните уникални нужди и перспективи ще бъдат задоволени. Освен това констатациите подчертават потенциала на цифровите технологии за насърчаване на благосъстоянието и устойчивостта сред възрастните хора при извънредни обстоятелства, като например след бедствия.

Препратки

Buffel, T. (2018). По-възрастните изследователи проучват общности, благоприятни за възрастните хора: "Вътрешна" гледна точка за ползите и предизвикателствата на партньорските изследвания. *The Gerontologist*, 59(3), 538-548. <https://doi.org/10.1093/geront/gnx216>

Cheng, H., Lyu, K., Li, J., & Shiu, H. (2021). Преодоляване на дигиталната пропаст за възрастните хора в селските райони чрез семейно обучение между поколенията: случай на класна стая в селско начално училище в Китай. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 19(1), 371. <https://doi.org/10.3390/ijerph19010371>

Gümüş, M. M., & Kukul, V. (2023). Разработване на скала за дигитална компетентност за учители: изследване на валидността и надеждността. *Education and Information Technologies*, 28(3), 2747-2765.

Kosovich, J. J., Hulleman, C. S., Barron, K. E., & Getty, S. (2015). Практическа мярка за мотивацията на учениците: Установяване на доказателства за валидността на скалата "Очакване-стойност-разходи" в средното училище. *The Journal of Early Adolescence*, 35(5-6), 790-816.

Lee, O., & Kim, D. (2018). Преодоляване на дигиталната пропаст сред възрастните хора чрез менторство между поколенията. *Research on Social Work Practice*, 29, 786 - 795. <https://doi.org/10.1177/1049731518810798>

Xie, B., Charness, N., Fingerman, K., Kaye, J., Kim, M. T., & Khurshid, A. (2020). Когато преминаването към цифрови технологии се превръща в необходимост: Осигуряване на нуждите на възрастните хора от информация, услуги и социално включване по време на COVID-19. *Journal of Aging & Social Policy*, 32(4-5), 460-470. <https://doi.org/10.1080/08959420.2020.1771237>

Въведение в изследванията на Изследователската лаборатория за 3D виртуални и цифрови реалности

Сесилия Сик-Лани, Унгарска изследователска мрежа, Панонски университет, Веспрем, Унгария

Изследователска лаборатория за 3D виртуални и цифрови реалности

Лабораторията изследва развитието на информационните технологии в областта на 3D виртуалните и цифровите среди и извършва инженерни и научни дейности, необходими за тяхното разработване. Лабораторията изследва нови познавателни способности, които се появяват във виртуалното пространство и са подкрепени от изкуствен интелект. Лабораторията може да разработва 3D виртуални светове, електронно обучение и специални потребителски среди, в които ефективността на потребителите е значително по-висока, отколкото при традиционните, обичайни цифрови интерфейси, базирани на

прозорци. Освен това лабораторията препоръчва и приложения в областта на здравеопазването, например за подпомагане на процесите на рехабилитация.

Предшественик на лабораторията е била изследователската лаборатория "Виртуални среди и наука за цветовете", а след това - "Виртуални среди и приложна мултимедия". Лабораторията продължава работата си, като запазва традициите, научната култура и изследователските области на предишната лаборатория. Изследователската лаборатория се занимава и с правилната обработка и приложение на информацията за изображенията от визуално-физиологична и визуално-психологична гледна точка. За тази цел се провеждат изследвания върху оптималното изобразяване на визуална информация във виртуална среда.

Членове на изследователската лаборатория

Проф. Сесилия Сик-Лани, доктор на науките, професор

Проф. д-р Петер Бараня, професор

Д-р Хабил Михайконе Д-р Орбан Ева, доктор на науките, доцент

Д-р Тибор Гюзвинеч, д-р, доцент

Szabó Patrícia, докторант

Джинат Ара, докторант

Ханан Мохамед Намрути, докторант

Мохамед Ханатс Ханафи Ихсан, докторант

Международни партньори

Проф. Дейвид Браун, Университет Нотингам Трент, Изследователски център по изчислителна техника и информатика, Изследователска група по интерактивни системи, Нотингам, Великобритания

Проф. Джералдин Лидер, Национален университет на Ирландия, Голуей Ирландски център за изследване на аутизма и невrorазвитието, Голуей, Ирландия

Проф. Илона Хелдал, Западнонорвежки университет по приложни науки, Берген, Норвегия

Д-р Хаб. Нилс Ханеклаус, Donau-Universität Krems, Кремс, Австрия

Д-р Рената Цереси, доцент, ELTE, Изследователска лаборатория E-MIND, Будапеща, Унгария

Д-р Зеунер Şahin Timar, Karadeniz Teknik Universitesi Kanuni Kampusu, Трабзон, Турция

Д-р Мостафа Абдала Абас Атва Елгенди, Университет Бенха, Кайро, Египет

Методи

Когато разработваме нов софтуер, например сериозни игри за рехабилитация или развитие на умения, винаги използваме дизайн с участие. Проектирането с участие при разработването на софтуер е подход, който активно включва всички заинтересовани страни в процеса на проектиране, за да се гарантира, че резултатът отговаря на техните нужди и е използваем. Това означава, че винаги питаме нашите бъдещи потребители и напр. болногледачи, терапевти, специални учители и др. за техните нужди. Освен това по време на процеса на разработване до пускането на продукта на пазара се провеждат множество тестове. Провеждаме потребителски тестове, за да идентифицираме проблеми с ползваемостта и да събираме предложения за подобрения. Чрез използване на сътрудничество и споделено вземане на решения, като използваме знанията, уменията и гледните точки на различните участници, създаваме по-ефективни и удобни за потребителите софтуерни решения. Така се получава софтуер, който е по-лесен за използване и отговаря на реалните нужди и предпочитания на потребителите, освен това можем да подобрим цялостното потребителско изживяване.

За лабораторията:

През последните 20 години лабораторията участва в 9 международни консорциума, подкрепени от ЕС, ръководи 8 двустранни проекта и участва в 5 дейности по COST. Лабораторията е организираща и много международни конференции.

Избрани международни проекти

- Изследвания в областта на "Дизайн за всички": "Дизайн за всички за електронно приобщаване" В рамките на проекта бяха създадени нови материали, свързани с поддържащите технологии и достъпния дизайн и публикации.
- Разработване на международно признат образователен материал за 60 кредита на тема "Достъпен уеб дизайн".
- Разработване на подкрепящи програми за подпомагане на работата и индивидуалния живот на младежи с обучителни трудности и умствени увреждания
  - o Проект "Game On Extra Time": UK/08/LLP-LdV/TOI/163_181
  - o Проект "Интелигентни сериозни игри за социална и когнитивна компетентност": 2015-TR01-KA201-022247
  - o TD COST Action TD1309 - "Игра за деца с увреждания"
- Проектиране на игри, базирани на виртуалната реалност, за рехабилитация на пациенти с инсулт

о "Система за телемедицина, която дава възможност на пациентите с инсулт да се борят", проект за сътрудничество в областта на информационните и комуникационните технологии: 288692 (EU FP7-ICT-2011-7)

- Разработване и прилагане на помощни технологии

о Действие COST CA19104, Укрепване на социалното приобщаване чрез технологии и овластяване

о Действие COST CA19142, Водеща платформа за европейски граждани, индустрии, академични среди и политици в областта на достъпността на медиите (LEAD_ME)

о COST Action CA22167, Participatory Approaches with Older Adults (PAAR-net)

- Разработване на симулационна игра за преговори в помощ на обучението

о "Играта започва! Възможности за разработване на сериозни игри в областта на детското здраве, екологичното образование и езиковото обучение" (унгарско-австрийски двустранен проект за наука и изследвания 2021-1.2.4-TÉT-2021-00007)

Констатации

Въз основа на нашия десетилетен опит в областта на разработката някои от подчертаните констатации са неща, за които един разработчик дори не би помислил, докато не се сблъска с тях. Разработчиците на игри са добри ИТ инженери не само защото могат да програмират добре, но и защото могат да вземат предвид човешките умения при проектирането на софтуер/игра. Също така инженерите по информатика стават наистина добри разработчици на игри, ако придобият опит в проектирането за потребители с различни нужди. Сложността се увеличава допълнително, ако трябва да се обърне специално внимание и на евентуално увреждане на бъдещия потребител. Това, което научихме по време на процеса на разработване на софтуер за гореспоменатите проекти, се грижи за

- Екологична валидност,

- Културни различия,

- Различия между идеите и нуждите на пациентите и терапевтите и идеите на разработчика,

- Фокусирайте се върху нуждите на потребителите!

Но най-важният е "Nihil de nobis, sine nobis" (латински лозунг), "Нищо за нас без нас"!

Библиография:

Ara, J.; Sik-Lányi, C.; Kelemen, A. Инженеринг на достъпността в процеса на оценяване на уеб: систематичен преглед на литературата. Универсален достъп в информационното общество. 2023, <https://doi.org/10.1007/s10209-023-00967-2>

Szabó, P., Ara, J., Halmosi, B., Sik-Lanyi, C. Технологии, предназначени за подпомагане на лица с когнитивни нарушения. *Sustainability* 2023, 15(18), 13490; <https://doi.org/10.3390/su151813490>

Guzsvinecz, T., Orbán-Mihálykó, É., Perge, E., Sik-Lanyi, C. The effect of Engineering Education, on Spatial Ability, in Virtual Environments. *Acta Polytechnica Hungarica*, 2023, 20(5):11-30. http://acta.uni-obuda.hu/Guzsvinecz_OrbanMihalyko_Perge_SikLanyi_134.pdf

Guzsvinecz, T.; Orbán-Mihálykó, É.; Sik-Lanyi, C.; Perge, E. Изследване на времето за изпълнение на тест за пространствени способности във виртуална реалност с помощта на настолен дисплей и Gear VR. *Виртуална реалност*. 2022; 26, стр. 601-614. DOI WoS Scopus

Guzsvinecz, T.; Sik-Lanyi, C.; Orban-Mihalyko, E.; Perge, E. Влияние на параметрите на дисплея и устройствата за показване върху отговорите на теста за пространствени способности в среда на виртуална реалност. *Приложни науки*, 2020,10(2), 526; <https://doi.org/10.3390/app10020526>

Sik-Lanyi, C.; Orbán-Mihálykó, É. Тестване на достъпността на европейски уебсайтове, свързани със здравето. *Arabian Journal for Science and Engineering*, 2019, 44(11):9171-9190 <https://doi.org/10.1007/s13369-019-04017-z>

Sik-Lanyi, C.; Szucs, V.; Hirschler, R. Coloured shadows-Why they can be photographed, *Color Res Appl.* 2019; 44(6): 859-874, публикувано онлайн: 9 август 2019 г. <https://doi.org/10.1002/col.22420>

Herrero MT, Reynaldos B, López-Arce N, Gonzalez-Cuello AM, Fernández-Villalba E, *Clinical & Experimental Neuroscience (NiCE)*.
Институт за изследване на стареенето. Училище по медицина.
Университет на Мурсия. Мурсия, Испания

Подобряване на качеството на живот на възрастните хора чрез
подход, основан на участието, ранно откриване и проследяване на
проблемите

Резюме:

В тази статия се предлага нов подход за подобряване на живота на възрастните хора, като се използва роботизирана платформа, наречена Jupo+. В нея се твърди, че традиционните методи често пренебрегват положителните аспекти на живота на възрастните хора, и се предлага по-благодарен подход, основан на концепцията PAAR (Participatory and Appreciative Action and Reflection), като се анализират различни проблеми, свързани с възрастта, които роботизираната платформа трябва да реши, включително самотата, емоционалните проблеми, затрудненията в общуването, загубата на слуха и когнитивните увреждания. Нашата роботизирана платформа се тества в старчески дом, тя ще включва по-широкомащабно проучване, за да се оцени ефективността на платформата и да се гарантира, че тя отчита разнообразните нужди на своите потребители за ранно откриване и проследяване на проблеми в ежедневието.

Подобряване на качеството на живот на възрастните хора

От съществено значение е да се помисли за демократизиране на рефлексивната практика, като се вземат предвид действията и рефлексията, основани на участието и оценката (PAAR) (1). Целта на тази концепция е да се проучи нейният потенциал, за да се даде възможност за напредък и подобряване на работните практики и живота на хората, както в конкретен, така и в общностен контекст. За да се използва PAAR, са необходими четири стратегически "завоя": оценяващо, овластяващо, етично и участващо измерение.

Тогава е задължително да се вземе предвид както възприемането на хората за собственото им здраве, така и различните интервенции и процеси на лечение. За тази цел в нашите интервенции включваме PROM и PREM, но преди това и конкретни интервюта, за да се запознаят с предпочитанията и нуждите на всяко лице. PROMs са инструменти за оценка, които измерват възприятията на пациента за неговото здравословно състояние и качество на живот, благополучие, симптоми, способности или ниво на автономност. От друга страна, PREMs събират информация за получените грижи, като се фокусират върху хуманността на грижите, като съпричастност, достойнство, уважение, разбиране или персонализирани грижи, от гледна точка на пациента.

С напредването на годините качеството на живот на възрастните хора се променя поради различни фактори и обстоятелства, включително самота, емоционални проблеми, комуникация, загуба на слуха, влошаване на когнитивните способности или повишен риск от падане. Поради тази причина нашата роботизирана платформа би могла да облекчи, рано да открие и проследи всички тези аспекти.

Самота

Хората са склонни да живеят много по-дълго, отколкото преди няколко десетилетия, като тази продължителност на живота е по-висока при жените, отколкото при мъжете. Страхът от самота е една от най-разпространените естествени емоции при хората. Самотата е сложен проблем, който изисква многосекторен отговор, и е от съществено

значение да се повиши осведомеността и да се приложат мерки за борба с нея. Последниците могат да бъдат сериозни, включително депресия, тревожност, влошаване на когнитивните способности, отслабване на имунната система и повишен риск от хронични заболявания (2).

Емоционални проблеми

Възрастните хора се сблъскват с редица емоционални проблеми, които могат значително да повлияят на благосъстоянието им. Те включват депресия, тревожност, чувство на изолация и липса на социална връзка, стрес и скръб след загуба на близки хора. Тези проблеми са лечими и при правилно диагностициране и лечение повечето възрастни хора могат да подобрят настроението си, а оттам и качеството си на живот. Появата на емоционални проблеми при възрастните хора се влияе от различни фактори, като възраст, пол, здравословно състояние, степен на социална изолация или лична история.

Комуникация

Възрастните хора изпитват по-големи трудности при общуването с други хора и, разбира се, с лекарите. Появата на проблеми със слуха, зрението, подвижността и паметта затруднява общуването по най-подходящия начин. Въпреки че разговорите с възрастни хора могат да бъдат по-бавни, трябва да сме търпеливи и да ги накараме да се чувстват придружени. Новите технологии, които използват телемедицина и електронни устройства, са все по-проблемни от технологична гледна точка за имигрантите, но ако се адаптират правилно, могат да бъдат добър инструмент за обучение на възрастните хора да общуват, а роботизираните платформи могат да бъдат разработени за ранно откриване на проблеми, за да се намесят навреме.

Проблеми със слуха (шум в ушите)

Шумът в ушите е хронично слухово разстройство, което с възрастта нараства (3). Шумът в ушите може да се определи като възприемане на звук, който не е генериран от външен за тялото източник. Той може да се възприема като свистене, съскане, звънене и други видове звуци (4). Персонализираната звукотерапия може да служи за отвлечение на вниманието от шума в ушите, като осигурява усещане за релаксация чрез маскиране на звука, произвеждан от шума в ушите (5-6).

Първоначално когнитивно увреждане

Първоначалното когнитивно увреждане се характеризира с нарушени емоции и прозодия (7). Наличните в момента технологии ни позволяват да извършваме неинвазивни анализи. Тези технологии позволяват да се анализира емоционалното състояние на човека чрез изражението на лицето и гласа (8-10). Така чрез извличане на характеристики можем да обучим модел, който ни позволява да разпознаваме емоционалното състояние на дадено лице чрез изражението на лицето или гласа му.

Роботизирани платформи

Роботът Juno е прототип на асистиращ робот, който помага в областта на превенцията на падането при възрастни хора, като им позволява да извършват упражнения за когнитивна стимулация с цел подобряване на физическото и емоционалното им здраве. Juno може лесно да се интегрира в мебелите в собствения дом или в старчески дом. Той може да бъде управляван от разстояние или изпратен на определено място и след като достигне целевата позиция, взаимодейства с потребителя. Освен това се разработва устройство, което да помага на медицинските специалисти да оценяват телематично риска от падане. Това устройство ще бъде свързано с облачно приложение, което ще позволи на специалистите да подобрят диагностичния си капацитет от разстояние, така че броят на наблюдаваните потребители-пациенти да може да бъде увеличен, без да се намаляват предоставяните грижи.

Falls

Една от основните причини за нараняване и смърт при възрастните хора е падането. С напредването на годините рискът от падане се увеличава; този риск е по-голям при жените, отколкото при мъжете. Различни хронични заболявания като остеопороза, артрит или проблеми с равновесието, депресия, тревожност, деменция или употреба на някои седативни или успокоителни лекарства са фактори, които увеличават риска от падане. По време на разработването на доказателство за концепцията ще бъде генериран набор от данни за обучение, за да се обучи модел, способен да прогнозира риска от падане на възрастни хора. Той ще бъде оценен от здравни специалисти и терапевти, за да се подобри капацитетът му за прогнозиране, и ще бъде интегриран в продукта, който ще бъде пуснат на пазара.

Целта на концепцията за 2024 г. е да се инсталира устройството в различни институции, така че представителен брой потребители да имат достъп до устройството, като се вземат предвид и аспектите на пресичането. Неврометричните данни, събирани от устройства като Emotiv или Mindtooth, също се интегрират по време на изпълнението на задачи за когнитивна стимулация, което ни позволява да узнаем нивото на емоциите, умственото натоварване, умората или вниманието на човека по време на изпълнението на упражненията. В бъдеще би било идеално да разполагаме с напълно персонализирана платформа, която да може да открива ранни признаци на когнитивно увреждане чрез интегриране на информация от лицево разпознаване, прозодия, увреждане на слуха и риск от падане, което да позволи на членовете на семейството, роднините, лекарите и здравните работници да бъдат предупредени.

Препратки

1. Ghaye T, Melander-Wikman A, Kisare M, Chambers P, Bergmark U, Kostenius C, et al. Participatory and appreciative action and reflection (PAAR) - demokratizing reflective practices. Reflective Pract. 1 de noviembre de 2008;9(4):361-97.

2. Ong AD, Uchino BN, Wethington E. Loneliness and Health in Older Adults (Самотата и здравето при възрастните хора): Минипреглед и обобщение. *Gerontology*. 2016;62(4):443-9.
3. Jafari Z, Kolb BE, Mohajjerani MH. Свързана с възрастта загуба на слуха и шум в ушите, риск от деменция и резултати от слуховото усилване. *Ageing Res Rev*. diciembre de 2019;56:100963.
4. Han BI, Lee HW, Kim TY, Lim JS, Shin KS. Шум в ушите: Характеристики, причини, механизми и лечение. *J Clin Neurol*. 1 de marzo de 2009;5(1):11-9.
5. Wang J, Ding J, Song J, Hu L, Cong N, Han Z. Проспективно проучване на ефекта на степента на съответствие на звука на шум в ушите върху ефективността на персонализираната звукова терапия при пациенти с хроничен шум в ушите. *ORL*. 3 de septiembre de 2021;84(3):229-37.
6. Mahboubi H, Haidar YM, Kiumehr S, Ziai K, Djalilian HR. Customized Versus Noncustomized Sound Therapy for Treatment of Tinnitus (Персонализирана звукова терапия срещу неперсонализирана звукова терапия за лечение на шум в ушите): A Randomized Crossover Clinical Trial. *Ann Otol Rhinol Laryngol*. octubre de 2017;126(10):681-7.
7. Ang J, Dhillon R, Krupski A, Shriberg E, Stolcke A. Автоматично откриване на раздразнение и неудовлетвореност в диалога човек-компютър на базата на прозодията. En 2002 [citado 14 de mayo de 2024]. p. 2037-40. Disponible en: https://www.isca-archive.org/icslp_2002/ang02_icslp.html
8. Аксау MB, Oğuz K. Разпознаване на речеви емоции: Емоционални модели, бази данни, характеристики, методи за предварителна обработка, поддържащи модалности и класификатори. *Speech Commun*. 1 de enero de 2020;116:56-76.
9. Bianco S, Celona L, Ciocca G, Marelli D, Napoletano P, Yu S, et al. A Smart Mirror for Emotion Monitoring in Home Environments. *Sensors*. 9 de noviembre de 2021;21(22):7453.
10. El Ayadi M, Kamel MS, Karray F. Проучване на разпознаването на речеви емоции: Характеристики, класификационни схеми и бази данни. *Pattern Recognit*. 1 de marzo de 2011;44(3):572-87.

Кшищоф Клиневич, Център за социално отговорни иновации,
Факултет по мениджмънт, Варшавски университет, Полша

Участие на възрастните хора в съвместното създаване на продукти -
откриване на нуждите и конативно овластяване

Основен изследователски въпрос:

Проучването има за цел да подобри разбирането ни за това как опитът от изследванията с участие предизвиква промени в ежедневието на участниците - по-възрастни хора. Това

се явява вдъхновяващ изследователски път за изследователите, особено в контекста на иновациите и технологиите. Въпреки че има обширен набор от доказателства за това защо хората се присъединяват и продължават проучванията с участие (вж. напр. преглед на литературата в: Klincewicz et al., 2024b), все още е необходимо да разберем по-добре как различните подходи за участие променят живота на участващите лица, включително на възрастните хора.

Изследването се отличава с уникална изследователска среда: EIT Food RIS Consumer Engagement Labs - проект, финансиран от Европейския институт за иновации и технологии по програмите "Хоризонт 2020" и "Хоризонт Европа" и координиран от Варшавския университет. Проектът прилага подходи, основани на участието на потребителите, чрез съвместно създаване на продукти: установяване на диалог между потребителите и производителите, който им позволява съвместно да разработват нови, непознати досега продукти, които да удовлетворяват нуждите на потребителите. В периода 2019-2023 г. проектът се изпълнява в 19 държави с участието на 106 потребителски групи и 55 компании, в резултат на което на пазара са налични 30 съвместно създадени продукта. Във фазите на проекта през 2019-2021 г. всички участващи потребители бяха възрастни хора и следователно проектът предлагаше възможности за натрупване на богати познания за свързаните с храните потребности на възрастните потребители, но също така и за възможностите и ограниченията на подходите на участие с участието на тази група граждани (вж. също обсъждането на съвместното създаване с възрастни хора в Klincewicz et al., 2024a).

Лабораториите за ангажиране на потребителите отреждат важна роля на възрастните хора като съавтори на дизайна на продукти от ежедневието, включително храни и опаковки. Участниците бяха "обикновени потребители", без експертни познания или начално образование, които разгърнаха творческия си потенциал за съвместно проектиране на иновативни продукти, които отговарят на техните нужди, по-добри са от наличните в момента варианти и са привлекателни за компаниите производители. Проектът се основава на уникална методология, разработена от Варшавския университет, която се възпроизвежда при всеки нов творчески процес и всяка група потребители. Процесите на съвместно създаване се организират под формата на живи лаборатории, чрез повтарящи се срещи, поетапни процеси на разкриване на нуждите на участниците и преминаване към творчески задачи, които завършват с формулиране на предложения за нови продукти, които впоследствие се анализират от компаниите, проверяват се за търговска привлекателност и се разработват за потребителския пазар.

Участието на възрастните хора помогна да се разкрият техните скрити нужди. Важен аспект на методологията е използването на проекция: възрастните хора можеха лесно да съобщят своите опасения, притеснения относно съществуващите продукти, които понякога можеха да бъдат смущаващи (напр. притеснения, свързани с храносмилателни неудобства или затруднения при дъвчене), като същевременно обсъждаха ситуацията

на персона (идеализиран потребител с представителни характеристики на избрана обществена група), а не на реални лица. Методологията включва и множество техники, които стимулират взаимодействията във външната среда, включително: анализи на продуктите, съхранявани в собственото домакинство/кухня, с честотата на техните покупки и употреби, посещения на магазини за хранителни стоки, за да се провери повторно актуалното предлагане в дадена продуктова категория, както и интензивни дискусии с колеги съавтори и приятели.

При проучванията с участие преживяванията след участието и по-широките последици за личния живот не са били широко изследвани, най-вече поради ограниченията на изследователския план: необходимостта да се върнат при участниците в проучването след определен период от време, за да се съберат наблюдения или самоописани промени. Съвместното създаване под формата на живи лаборатории изглежда изключително подходящ контекст за проследяване на последиците от промяната в живота, тъй като участието е интензивно, продължава няколко дни и дава осезаеми, нови резултати.

Методи:

В проучването е анализиран опитът на участниците в 14 процеса на Лабораториите с 42 потребителски екипа в 14 държави, въз основа на процеси на участие, осъществени в 14 европейски държави през 2019-2020 г. През 2021 г. възрастните хора, участвали в Labs, организирани 2-12 месеца по-рано, бяха поканени да се включат в интервюта с фокус групи. Това беше допълнено от индивидуални интервюта с 42 фасилитатори на Лабораториите и 12 индивидуални интервюта с възрастни хора - участници в Лабораториите, с цел по-нататъшно проучване на тези прозрения. Обширният качествен материал беше записан, транскрибиран, преведен и кодиран чрез аксиално и in-vivo кодиране.

Констатации:

Опитът от участието води до овластяване на участниците, което може да се интерпретира през призмата на тристранния конструкт на когнитивното, афективното и конативното овластяване (Harrison & Waite, 2015; Hilgard, 1980):

- познавателно овластяване: учене, придобиване на нови знания, самосъзнание и по-добро разбиране като последици от участието,
- афективно овластяване: емоционални резултати и нагласи към продукти или компании, но също така и засилена самоефикасност на участниците (повишена увереност в собствените способности и творчески потенциал),
- конативно овластяване: води до проактивни, целенасочени и ориентирани към целта действия (овластяване да се действа по нов или по-добър начин) (Warde, 2014), в съчетание с индивидуалната активност и автономност в творческия процес.

Конативното овластяване включва различни последици за всекидневния живот, които могат да се обобщят като три основни насоки за промяна:

- 1) "Имам право на глас като експерт по въпросите на собствения си живот" - с резултати след участието, които включват: повишен интерес към съставките на продуктите, срока на годност, етикетите или опаковките, по-внимателно пазаруване, промени в планирането на храната, избор на магазини или марки
- 2) "Аз съм по-здравословен потребител" - промени в планирането или състава на храненето (честота и време на хранене, елиминиране или увеличаване на консумацията на определени продукти), по-голямо разнообразие на консумираните храни, използване на нови рецепти и хранителни продукти (интересно е, че мненията на участниците невинаги съвпадат с общоприетите хранителни стандарти, тъй като някои участници са придобили по-голяма увереност в собствения си опит, натрупан в процеса на лабораториите, и са действали по съответния начин, но знанията им невинаги могат да бъдат проверени)
- 3) "Живея по-добре" - опитът от работата в екип и творческите задачи накараха някои участници да преоценят ежедневните си навици, като ги мотивираха да празнуват храненето и да обръщат внимание на естетиката на храната или да разглеждат храненето като практика на "самоподаряване".

Библиография:

Harrison, T. & Waite, K. (2015) Въздействие на съвместното производство върху възприемането на овластяването от страна на потребителите. *The Service Industries Journal*, 35(10), 502-520.

Hilgard, E.R. (1980) Трилогията на ума: Познание, привързаност и коначия. *Journal of the History of the Behavioral Sciences*, 16(2), 107-117.

Klincewicz, K., Dębska, K., Król, K., Skupiński, M. & Zatorska, M. (2024a) Challenges and opportunities of new product co-creation with older consumers. In: A. Urbaniak, A. Wanka (Eds.), *Routledge International Handbook of Participatory Approaches in Ageing Research* (pp. 158-171), Routledge.

Klincewicz, K., Jacobsen, L., Dębska, K., Gazdecki, M., Goryńska-Goldmann, E., Król, K., Lähteenmäki, L., Wielicka-Regulska, A. & Zatorska, M. (2024b) Evolution of motivation in co-creation: набиране, задържане и завършване на проект за съвместно създаване на нови хранителни продукти, *Creativity and Innovation Management*, 1-26.

Warde, A. (2014) After taste: Култура, потребление и теории на практиката. *Journal of Consumer Culture*, 14(3), 279-303.

Арлинд Ройтер, доктор на науките, Университет Лунд, Швеция

Устойчивост на подходите, основани на участие, в изследванията на остаряването: аудио и радио кооперативът "По-късен живот"

Разцветът на общностите е основна цел на изследванията с участие (Kindon et al., 2007). Ето защо отчитането на устойчивостта на изследванията с участие в действие след края на изследователския проект е от съществено значение за установяването на дългосрочно въздействие и за съвместното създаване на дълготрайни промени в общностите. В тази презентация като част от симпозиума на работната група по технологии и иновации е използван примерът на аудио- и радиокооператива "По-късен живот", за да се демонстрира как методологията на участието подкрепя ангажираността на общността с изследването с участие (Reuter & Scharf, 2023).

Основната цел на този изследователски проект беше да се проучи как гражданското участие на възрастните хора може да бъде подкрепено чрез създаването на цифрово аудиосъдържание. Въпреки нарастващия брой на възрастните хора, които активно участват онлайн, възрастните хора все още са склонни да бъдат пренебрегвани като активни създатели на съдържание (Waycott et al., 2013). Дори при разработването на нови социални медии често се дава приоритет на функциите за достъпност, които позволяват на по-възрастните потребители да разглеждат съдържание, създадено от други хора, вместо да създават и споделят свои собствени произведения (Waycott et al., 2013). Липсата на гласове на по-възрастните хора в цифровите пространства често се подсилва от начините, по които по-възрастните хора често са представяни погрешно в основните медийни дискурси (Ayalon et al., 2021). Всъщност ейджизмът, или дискриминацията на хората въз основа на тяхната хронологична възраст, се е превърнал в утвърдена характеристика на цифровите платформи, която може да включва дизайнерски или алгоритмични механизми, които стратегически деприоритизират, пренебрегват или изключват възрастните хора (Rosales & Fernández-Ardèvol, 2020).

Методи

В продължение на четири години, използвайки изследователска дейност с участие, ние си сътрудничихме с възрастни хора в Обединеното кралство, които създават свои собствени радиопредавания. Презентацията специално подчерта създаването на радиофестивал като уникална и поглъщаща методология, която предоставя платформа за по-възрастните радиоторци в Обединеното кралство да се свържат помежду си. Участниците, присъстващи на Радиофестивала, бяха по-възрастни аудио- и радиоторци, радиостанции, включващи възрастови групи, организации от третия сектор, работещи по въпросите на застаряването, и изследователи от областта на общественото радио и застаряването. Радиофестивалът представлява вид методологически бриколаж, при който данните са събрани по органичен начин, за да се създаде набор от данни, който подпомага по-задълбоченото разбиране на опита на по-възрастните създатели на

съдържание. Основната цел на методологическия бриколаж е да се търси разбиране, а не да се изискват широкообхватни обобщаващи данни (Holstein & Minkler, 2007). Използването на контекстуализирани методи и поемането на методологически рискове като част от този подход може да подпомогне социалната промяна (Holstein & Minkler, 2007), което беше неразделна цел на Радиофестивала. В продължение на два дни участвахме в различни дейности, като предавания на живо, които допринесоха за развитието на умения, дискусии, за да разберем значението на създаването на съдържание за успешното гражданско участие, и творчески работилници, които ни позволиха да разработим нови стратегии. По време на уъркшопите и дискусиите участниците изразиха амбицията да се свържат по-трайно и да създадат мрежа в Обединеното кралство от по-възрастни създатели на съдържание и радиостанции, включващи възрастните хора, чиято цел е да оспорят възрастовите наративи в основните медии, като предоставят съдържание, основано на разговори, създадено от по-възрастни хора.

Идеята за създаване на дълготрайна мрежа беше доразвита през следващата година. В сътрудничество участниците работиха по създаването на Аудио и радио кооператив за по-късен живот (laterlifeaudioradio.org), основан на кооперативна структура на управление. Целите на кооператива са:

- Популяризиране на положителни възгледи и оспорване на отрицателните възгледи за възрастта и остаряването чрез предоставяне на аудио и радио съдържание, базирано на разговори, създадено от различни групи възрастни хора.

- Засилване на видимостта на съдържанието, създадено от възрастни хора, в медиите и насърчаване на разширяването на радиопрограмите, свързани със застаряването и отношенията между поколенията.

- Ангажиране на възрастните хора в радиоразпръскването, улесняване на развитието на уменията и изграждане на общности чрез даване на възможност за обсъждане на широк кръг от теми.

Като цяло събирането на по-възрастните създатели на радиосъдържание в общността по време на радиофестивала доведе до създаването на по-голяма и по-устойчива общност под формата на кооперативна организация. Пътят към кооператива се характеризираше с поредица от цикли на изследване на действието с участие, като се започне от Радиофестивала за възрастни хора и се стигне до форма на организация, която е в състояние да се застъпва успешно за укрепване на цифровото гражданство на възрастните хора в радиоразпръскването. Проектът представлява новаторски подход, при който ролята на изследователя в областта на действията с участие е да улесни създаването на общност, която сега се ръководи от самите възрастни хора. Отдаването на значение на насърчаването на общността чрез изследване на технологиите с участието на участниците в действие може да подпомогне устойчивостта на изследователските проекти след края на периода на финансиране.

Библиография

Ayalon, L., Chasteen, A., Diehl, M., Levy, B., Neupert, S.D., Rothermund, K., Tesch-Römer, C. & Wahl, H.W. (2021) Aging in Times of the COVID-19 Pandemic: Избягване на ергенството и насърчаване на солидарността между поколенията. *The journals of Gerontology* (Списания по геронтология): 76 (2), 1-4.

Holstein, M.B. & Minkler, M. (2007) *Critical gerontology: Размисли за 21-ви век. Критически перспективи на застаряващите общества.* 13-26.

Kindon, S., Pain, R. & Kesby, M. (2007) *Participatory action research approaches and methods: Свързване на хората, участието и мястото.* Том 22. Routledge.

Reuter, A. & Scharf, T. (2023 г.) "Аудио и радио кооперативът за по-късен етап от живота: Anna Urbaniak & Anna Wanka (eds.) *Routledge International Handbook of Participatory Approaches in Ageing Research.* [Онлайн]. стр. 262-272.

Rosales, A. & Fernández-Ardèvol, M. (2020) Ageism in the era of digital platforms (Възрастова дискриминация в ерата на цифровите платформи). *Convergence: The International Journal of Research into New Media Technologies* (Международно списание за изследване на новите медийни технологии). 26 (5-6), 1074-1087.

Waycott, J., Vetere, F., Pedell, S., Kulik, L., Ozanne, E., Gruner, A. & Downs, J. (2013) Older adults as digital content producers. Сборник с доклади от конференцията на SIGCHI за човешкия фактор в компютърните системи - CHI '13. 39-48.

Александър Байва Кучарски, магистър по икономика, Институт за работа и технологии, Германия

Проектиране с участие в геронтехнологиите: Основни изводи и размисли от системния преглед на литературата

Фон

Доказателствата за използването на технологии или цифрови услуги в подкрепа на възрастните хора и процесите на стареене се изследват от дълго време (напр. Gutman/Sixsmith, 2013). В същото време се признава, че повечето технологии, създадени за такива цели, не са били успешни в жизнения свят на възрастните хора, тъй като са постигнали само "ограничено разпространение [и] високи нива на изоставяне" (Greenhalgh et al., 2016:2). Обясненията за тази констатация са разнообразни. В няколко проучвания обаче се стига до заключението, че липсва информираност и/или интерес на възрастните хора към тези технологии, което от своя страна може да доведе до липса на приемане и използване (Lee/Coughlin, 2015). По този начин, за да се преодолее неприемането и неизползването, се твърди, че устройствата трябва да се фокусират повече върху характеристиките на по-възрастните потребители, техните нужди и

предпочитания (Künemund, 2015). Подходите, основани на участието, които включват по-възрастните потребители в процеса на разработване на технологиите, се разглеждат като обещаващ начин за постигане на тази цел. В този контекст популярност придоби подходът на проектирането с участие (Participatory design - PD), който в идеалния случай включва потенциалните потребители като "експерти на техния жизнен свят" (Beimborn et al., 2016) в практиките на проектиране заедно с дизайнери и изследователи като пълноправни партньори по време на целия иновационен процес (Spinuzzi, 2005). Въпреки това критиците твърдят, че реализацията на PD-подходи с възрастни хора не е извършена правилно (Östlund et al., 2015; Beimborn et al., 2016). За да се види как PD се прилага и организира на практика, презентаторът и негов колега, проведеха литературен обзор, който беше публикуван през 2018 г. (Merkel/Kucharski, 2018). Основната цел на този принос към конференцията беше да представи критичните ключови констатации от този преглед и да го свърже с по-новата работа и бъдещата работа на работните групи на PAAR-net.

Методи

Систематичният преглед на литературата обхваща няколко бази данни (APA Search, GeroLit, PubMed и Web of Science). Стратегията за търсене се основаваше на три елемента: (1) методи и подходи с участие на (2) възрастни хора, насочени към разработване на (3) технологични устройства, софтуер и хардуер за възрастни хора.

Резултати

Стратегията за търсене разкри общо 557 публикации. Прегледахме 65 пълнотекстови публикации, от които 26 бяха включени в окончателния анализ. Според технологиите прегледаните публикации могат да бъдат категоризирани в три групи: Изследвания, които (1) използват вече съществуващи технологии с цел да намерят нови начини на използване; (2) имат за цел създаването на нови устройства; (3) тестват и/или модифицират прототипи. Установихме, че PD се използва по различни начини в интердисциплинарната област на геронтехнологиите. Три констатации могат да бъдат обобщени като най-критични от прегледа. Повечето проучвания интегрират (бъдещите) потребители само в отделни фази на иновационния процес (напр. генериране на идеи в ранната фаза на проектантската работа или обратна връзка с потребителите при тестването на (прототипа)) в качествени проучвания с малки извадки, често без ясно разкриване на стратегиите за вземане на проби, като се използват единични методи на по-"традиционните изследвания" (напр. интервюта, фокус-групи, семинари). Освен това в нито едно от проучванията не се съобщава за оценка на процеса, т.е. да се предоставят доказателства за по-голямо приемане на технологиите благодарение на подходите на участие, както и да се отрази опитът на по-възрастните участници по отношение на тяхното участие, както и резултатите. И накрая, установихме, че в повечето случаи не е описано дали възрастните хора имат право активно да влияят върху вземането на важни

решения или не. Въз основа на тези констатации стигнахме до заключението, че липсват всеобхватни стратегии, както и общо несъответствие между нормативните презумпции на участващите подходи и практическото им прилагане в практиките на проектиране на геронтехнологии, тъй като идентифицираните изследователски подходи в повечето случаи не са прозрачни по отношение на причините за избраните проекти на изследванията. Препоръчахме на изследователите и дизайнерите да се запитат защо трябва да се включат подходи с участие, към кого ще бъдат насочени като аудитория, как ще бъдат включени (бъдещите) потребители и кога ще бъдат включени. Отразяването на тези въпроси би могло да избегне използването на ПД като символизъм, да се избегнат пристрастни извадки и да се предостави информация за опита на възрастните хора, както и за резултатите от ПД-процесите и методите.

Размисли и перспективи

Представеното проучване е ранен опит за критично осмисляне на изследванията с по-възрастни съавтори и опит за формулиране на критерии за подходи, основани на участието, при проектирането на технологични решения. Оттогава насам са положени повече усилия, насочени към различни аспекти, както и към предлагане на по-подробни критерии за подходи с участие (напр. Fischer et al., 2020; Grigorovich et al., 2022). Все пак, тъй като подходите с участие са оспорвана област от множество дисциплини и се прилагат за различни цели в областта на застаряването и технологиите, съществува необходимост от синтезиране на знанията и формулиране на рамка за изследвания в областта на технологиите и иновациите с участието на по-възрастни съавтори.

Библиография

Gutman, G. M., & Sixsmith, A. J. (2013). Технологии за активно стареене. Международни перспективи на стареенето (том 9). Ню Йорк: Springer.

Greenhalgh, T., Shaw, S., Wherton, J., Hughes, G., Lynch, J., A'Court, C., Stones, R. (2016). SCALS: Четвърто поколение проучване на технологиите за асистиран живот в техния организационен, социален, политически и политически контекст. *BMJ Open*, 6, e010208. doi:10.1136/bmjopen-2015-010208

Künemund, H. (2015). Chancen und Herausforderungen assistiver Technik: Opportunities and challenges of assistive technology: Nutzerbedarfe und Technikakzeptanz im Alter [Възможности и предизвикателства на подпомагащите технологии: Нуждите на потребителите и приемането на технологиите в напреднала възраст]. *Zeitschrift für Technikfolgenabschätzung in Theorie und Praxis*, 24, 28-35.

Lee, C., & Coughlin, J. F. (2015). Перспектива: Възприемане на технологиите от възрастните хора: Интегриран подход за идентифициране на определящите фактори и бариерите. *Journal of Product Innovation Management*, 32, 747-759. doi:10.1111/jpim.12176

Beimborn, M., Kadi, S., Köberer, N., Mühleck, M., & Spindler, M. (2016). Фокусиране върху човешкото: интердисциплинарни размисли за остаряването и технологиите. In E. Domínguez-Rué & L. Nierling (Eds.), *Science studies: Том 9. Остаряване и технологии: перспективи от социалните науки* (стр. 311-333). Bielefeld: Transcript.

Spinuzzi, C. (2005). Методология на проектирането с участие. *Техническа комуникация*, 52, 163-174.

Östlund, B., Olander, E., Jonsson, O., & Frennert, S. (2015). Вдъхновен от STS дизайн за посрещане на предизвикателствата на съвременното стареене. Технологията за благосъстояние като инструмент за насърчване на иновации, движени от потребителите, или още един начин да се държат възрастните потребители като заложници? *Technological Forecasting and Social Change*, 93, 82-90. doi:10.1016/j.techfore.2014.04.012

Merkel, S. & Kucharski, A. (2018): Participatory Design in Gerontechnology: (Систематичен преглед на литературата). *The Gerontologist*, 59,1, e16-e25. doi:10.1093/geront/gny034.

Fischer, B., Peine, A. & Östlund, B. (2020): The Importance of User Involvement (Значението на участието на потребителите): Включването на по-възрастните потребители в проектирането на технологии. *The Gerontologist*, 60,7, e513-e523. doi: 10.1093/geront/gnz163.

Grigorovich, A., Kontos, P., Jenkins, A. & Kirkland, S. (2022): Moving Toward the Promise of Participatory Engagement of Older Adults in Gerontechnology (Движение към обещанието за участие на възрастните хора в геротехнологиите). *The Gerontologist*, 62,3, 324-331. doi: 10.1093/geront/gnab026.

Работна група 4

WG 4

Synthesis and Quality
Criteria

Щаудахер и Джон Андерсен.

Работна група 4 е посветена на спазването на етичните стандарти и осигуряването на пълноценно участие на възрастни хора в неравностойно положение, уязвими или маргинализирани групи в процесите на научни изследвания и разработване на политики. Работна група 4 установява етични насоки и критерии за качество, които насърчават приобщаващото и пълноценно участие на възрастните хора в научните изследвания и разработването на политики. Карло Фабиан и Анет Биелфийлд ръководят тази група и организират сесията на РГ4 в Краков. По време на тази сесия следните презентатори изнесоха своите презентации: Сандра

Сандра Щаудахер, д-р, магистър, Институт по филогенетика,
Базел, Швейцария

Някои разсъждения относно настоящото ниво на участие на
възрастните хора в изследователската дейност с участие

Основна цел на изследването: Първата цел на този принос е да се обмисли доколко възрастните хора са включени в изследванията с участие и какви фундаментални основи трябва да знаем, за да могат възрастните хора действително да оказват влияние. Това води до втората цел, която е да се анализира какъв методологически подход може да подпомогне изследванията с участието на възрастни хора.

Методи

Разсъжденията се основават на неструктуриран преглед на литературата, водещ до наративен преглед, който позволява да се събере релевантна информация, свързана с изследванията с участие, "която осигурява както контекст, така и съдържание на цялостния аргумент на авторите" (Kastner et al., 2012, с. 4). Прегледът на литературата и разсъжденията са илюстрирани с примери от финансирания от Швейцарската национална научна фондация (SNSF) изследователски проект "Кой има думата в старческите домове? An Ethnography on PartIcipation of people living in long-term rEsideNTial caRE (EPICENTRE)".

Констатации

Според Пътната карта на ООН за възстановяването на COVID-19 съществува недостиг на знания по отношение на разработването и ефективността на механизми, които насърчават значимото участие на маргинализираното население в дейностите по вземане на решения (ООН, 2020 г.). За да анализираме доколко възрастните хора са включени в изследванията с участие, трябва по-добре да разберем какво означава участие. Участието има широк спектър от значения. Твърдя, че трябва да използваме концепциите за участие. Можем да разграничим две основни направления на участието - като "участие", в смисъл на присъствие, и като "участие", което означава, че участниците са упълномощени да оказват действително влияние (Simovska & Jensen, 2009). Това отива отвъд "участието чрез заместване", при което хората са единствено представени от други (Shivji, 2004). Още през 1969 г. Арнщайн публикува идеята си за стълбца от три идеални типа участие, а именно: гражданска власт, символизъм и неучастие. Гражданската власт на върха на стълбцата включва граждански контрол, делегирана власт и партньорство. В средата на стълбцата е токен-измът, в който тя

включва консултация, информация и пласиране. Консултациите се използват широко като средство за легитимиране на вече взети решения, като се използва минимално участие само за да се придаде на процеса морален авторитет. На дъното е неучастието, в което се поставят терапията и манипулацията (Arnstein, 1969). Тази стълбица все още е в основата на разработените напоследък рамки на участието (Cornwall, 2008; Morgan & Lifshay, 2012; Popay et al., 1998; Rowe & Frewer, 2005). Въпреки това в литературата се обръща сравнително малко внимание на структурния контекст, като например социокултурни, политически, правни или икономически аспекти, когато се анализира участието на индивиди или групи в обществото, което според мен би трябвало да се вземе предвид, за да се разбере участието като вградено в по-голяма система. Разбирането на структурния контекст на възрастните хора е от решаващо значение, тъй като превръщането на гласа във влияние изисква нещо повече от ефективни начини за улавяне на това, което хората искат да кажат; то включва усилия "отгоре" и "отдолу" (Gaventa and Robinson, 1998).

Имайки предвид тези разнообразни нюанси на участие, предлагам да си зададете следните ключови въпроси, анализиращи доколко възрастните хора участват в научните изследвания: Първо, какъв е социалният, икономическият, политическият или културният контекст, който формира участието на възрастните хора? Второ, доколко значимо е тяхното участие и защо те участват? Трето, на кой(те) етап(и) от изследването и чрез какви средства те участват? И четвърто, кой участва и има ли разнообразно и справедливо включване на маргинализирани групи?

Анализирайки какъв методологически подход може да подпомогне изследванията с участието на възрастни хора, стигам до заключението, че изследванията с участието, които наистина целят да се справят с проблемите, повдигнати от възрастните хора, се нуждаят преди всичко от дългосрочна изследователска перспектива, която позволява да се разглеждат въпроси, повдигнати от целевата група в предишни изследвания. На второ място, изследванията с участие се нуждаят от адаптивен изследователски подход и следователно от изследователски план, който оставя място за гъвкаво адаптиране към насоките, които се появяват чрез участниците в изследването. Това предполага да се започне с достатъчно широка тематика, за да се позволи целенасочено фокусиране по-късно в процеса на изследване. Трето, методологическият подход се нуждае от внимателно разглеждане на разнообразието (напр. различни здравословни проблеми, увреждания, пол, социално-икономически и миграционен произход и т.н.) и пресечните аспекти (напр. незрящи, възрастни жени, неговорещи местния език), които се появяват, за да се осигури равнопоставеност между различните възрастни хора. Справедливостта е "отсъствието на несправедливи, предотвратими или поправими различия между групите хора, независимо дали тези групи са определени социално, икономически, демографски или географски, или по други измерения на неравенството" (Световна здравна организация, 2022 г.). Четвърто, като изследователи ние трябва да осигуряваме и насърчаваме участието на възрастните хора и/или тяхното представителство чрез

участие на най-близките им, но като се съобразяваме с интересите на всички участващи хора/групи. Пето, методологическият подход трябва да вземе предвид общественото равнище и да се запита какви дискурси има наоколо и кои правни, еко-номически, политически, културни аспекти трябва да се вземат предвид.

Обещаващ методологически подход, който позволява да се съсредоточим върху всички тези елементи, е етнографията (Silverman, 2017). Етнографията, която произлиза от социалната антропология, се отнася както до методите на наблюдение с участие, така и до продукта на етнографското изследване - писмения доклад. От края на 80-те години на миналия век антрополозите, провеждащи етнографии, развиват дебат за ("кризата на") представянето, съвместното изследване и др. Задълбоченото наблюдателно (етнографско) изследване има за цел да изготви доклад за социалната среда, който да отразява справедливо гледните точки на участниците. Съпричастното и подробно описание, дори и да е интересно само по себе си, не е достатъчно; описанието "отвътре" трябва да бъде и теоретично описание (thick description). Гледната точка "отвътре" трябва да се съчетае с гледната точка "отвън", която предлага аналитичен подход към социалния живот. Чрез постоянното емпатично взаимодействие между възрастните хора и "полето" с изследователите хората трябва да могат да влияят на изследванията.

В заключение, представените разсъждения илюстрират фундаменталната необходимост от изясняване на това какъв вид и качество на участието на възрастните хора разбираме (обикновено имплицитно) под подходи за изследване с участие и какво значение има последното за начина, по който трябва да го разглеждаме методологически.

Библиография

Arnstein, S. R. (1969, 1969/07/01). Стълба на гражданското участие. *Journal of the American Institute of Planners*, 35(4), 216-224. <https://doi.org/10.1080/01944366908977225>

Корнуол, А. (2008, 2008). Разкриване на "участието": модели, значения и практики. *Community Development Journal*, 43(3), 269-283.

Kastner, M., Tricco, A. C., Soobiah, C., Lillie, E., Perrier, L., Horsley, T., Welch, V., Cogo, E., Antony, J., & Straus, S. E. (2012). Кой е най-подходящият метод за синтез на знания при провеждане на преглед? Протокол за провеждане на преглед с определяне на обхвата. *BMC Medical Research Methodology*, 12(114). <https://doi.org/https://doi.org/10.1186/1471-2288-12-114>

Morgan, M., & Lifshay, J. (2012). Стълба на участието на общността в общественото здраве. In M. Minkler (Ed.), *Community Organizing and Community Building for Health and Welfare* (3rd edition ed., pp. 437-439). Rutgers University Press.

Poay, J., Williams, G., Thomas, C., & Gatrell, T. (1998, 1998/09/01). Theorising Inequalities in Health (Теоретизиране на неравенствата в здравеопазването): Мястото на

непрофесионалните знания [<https://doi.org/10.1111/1467-9566.00122>]. *Sociology of Health & Illness*, 20(5), 619-644. <https://doi.org/https://doi.org/10.1111/1467-9566.00122>

Rowe, G., & Frewer, L. J. (2005, 2005/04/01). Типология на механизмите за ангажиране на обществеността. *Science, Technology, & Human Values*, 30(2), 251-290. <https://doi.org/https://doi.org/10.1177/0162243904271724>

Shivji, I. (2004, 2004/08//). Размисли за неправителствените организации в Танзания: какви сме, какви не сме и какви трябва да бъдем. *Development in Practice*, 14, 689-695. <https://doi.org/10.1080/0961452042000239832>

Силвърман, Дейвид. 2017. Правене на качествени изследвания. Fifth edition. ed. London Thousand Oaks, California: SAGE Publications Ltd.

Организация на обединените нации. (2020). Пътна карта на ООН за научни изследвания за възстановяване COVID-19 - Използване на силата на науката за по-справедливо, устойчиво и устойчиво бъдеще.

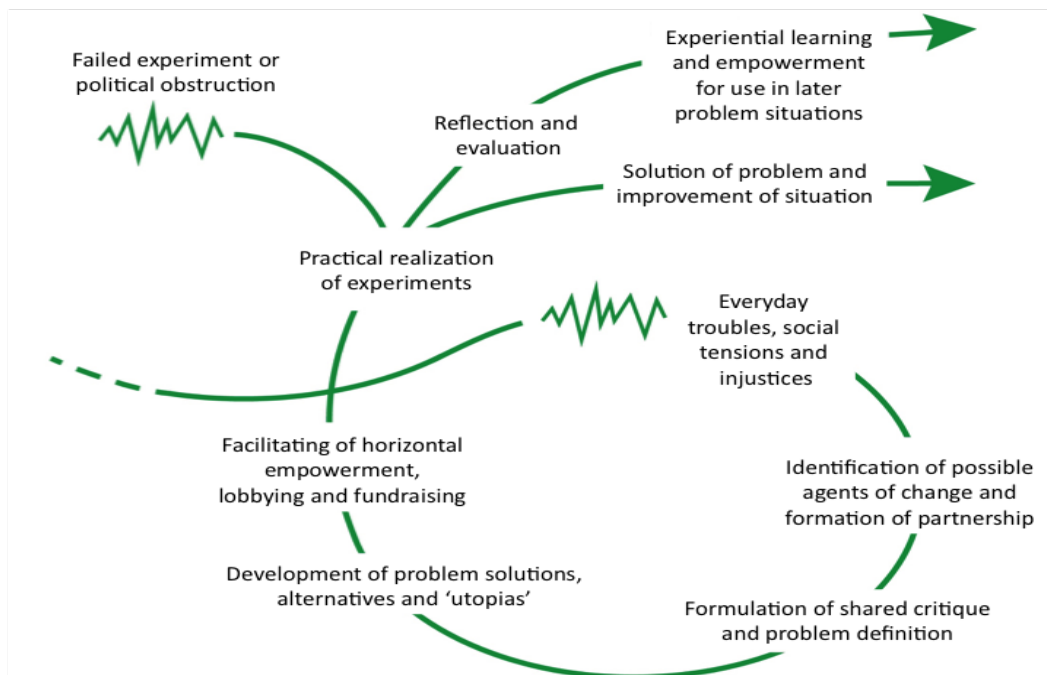
Световна здравна организация, W. (2022). Равенство в здравеопазването. https://www.who.int/health-topics/health-equity#tab=tab_2

Джон Андерсен, отдел "Хора и технологии". Университет Роскилде, Дания.

Обещанието на изследователската дейност с участие (PAR)

Изследователите на действията се възприемат като 1. съпроизводители на знания заедно със социалните актьори, работещи за социална справедливост и овластяване на гражданите въз основа на споделен ангажимент за демократична промяна) 2. изследването на действията подчертава връзката между разбирането и промяната/трансформацията на света. 3. Оттук и партикулативното знание се превръща в продукт на процес, в който участниците се събират, за да споделят опит чрез динамичен процес на действие, размисъл и колективно изследване - като в същото време произвеждат ново знание (Brydon- Miller, 2014)

Изследването на действията може да се разглежда като улесняване на експерименталните процеси на учене (по стъпките на Джон Дюи), което е блестящо обобщено от Мартин Франдсен, Университет Роскилде:

Източник: Frandsen и Andersen, 2019 г.

В университета в Роскилде работихме с изследване на действието в старчески домове с цел да променим негативната спирала на нарастваща нехуманност в грижите за възрастни хора и да разработим практически и колективни алтернативи за подобряване на човешките социални отношения както за обитателите, така и за служителите. Контекстът беше негативният дискурс в обществените медии относно negliжирането на грижите за възрастни хора. Скандали, отразени в медиите. Служители, обвинени в некомпетентност и нехуманни практики на грижи.

Може да се обобщи общият опит от изследванията на действието и подходите на участие, и по-специално изследванията на действието в областта на медицинските сестри, ангажирани с улесняване на овластяването на възрастните хора.

Първата стъпка е да се "колективизира" и документира разочарованието и критиката на съществуващата ситуация и да се улесни преминаването от индивидуално и колективно онеправдаване към колективно овластяване/колективно действие за промяна.

Втората стъпка е да се формулират и разработят конкретни виждания за алтернативи - например социално качество в работата по грижите за възрастните хора, засилване на гласа на възрастните граждани при вземането на политически и административни решения и управлението.

Третата стъпка е да се договорят и приложат конкретни промени в непрекъснат процес на колективно учене и съвместно създаване в ежедневните практики, институционалната структура и т.н.

Предизвикателствата и дилемите могат да се състоят в това да се запази фокусът върху интегрирането на нуждите на служителите и на жителите и да се овластят жителите чрез включването им в проектите с участие. Друго предизвикателство при изследванията с участие на участниците може да бъде ролята на застъпничеството пред лицата, вземащи решения, широката общественост и т.н.

Библиография

Andersen Andersen, J., & Bilfeldt, A. (2013). Социални иновации в обществените грижи за възрастни хора: ролята на изследванията в действие. In F. Moulaert, D. MacCallum, A. Mehmood, & A. Hamdouch (Eds.): *The International Handbook on Social Innovation : Collective Action, Social Learning and Transdisciplinary Research* (Международен наръчник по социални иновации: колективни действия, социално обучение и трансдисциплинарни изследвания). Edward Elgar Publishing.

Andersen, J., & Siim, B. (2004). Политиката на включване и овластяване - пол, класа и гражданство. Palgrave

Andersen, J. and Bilfeldt, A. (2016), "Action research in nursing homes", *Action Research*, Vol. 14 No. 1, pp. 19-35, DOI: 10.1177/1476750315569082, Sage

Andersen, J. et.al (2021 г.), "How can urban design and architecture support spatial inclusion for nursing home residents?" (Как градският дизайн и архитектурата могат да подпомогнат пространственото включване на обитателите на старчески домове?), в Walsh et.al *Social Exclusion in Later Life - Interdisciplinary and Policy Perspectives* (Социалното изключване в по-късна възраст - интердисциплинарни и политически перспективи)

Brydon-Miller, M et.al (2014) *The Sage Encyclopedia of Action Research*, Sage, London, UK.

Brydon-Miller, M., Greenwood, D. и Maguire, P. (2003 г.), "Why action research?", *Action Research*, vol. 1, pp. 9-28.

Brydon-Miller и Ortiz Aragón (2018): 500-те шапки на изследователя на действието.

In Bilfeldt and Andersen et al. *Den ufærdige fremtid - Aktionsforskningens potentialer og udfordringer*. Open access: <https://vbn.aau.dk/da/publications/den-uf%C3%A6rdige-fremtid-aktionsforskningens-potentialer-og-udfordrin>

Frandsen, Martin Severin and Andersen, John (2019) : Изследване на действията в обучението по планиране - опит от работата по проблемно-ориентирани проекти в университета Roskilde . In, M. & Jørgen Bloch-Poulsen, J. (red.). Отворен достъп. Aalborg Universitetsforlag. *Journal of Problem Based Learning in Higher Education, Special Issue on PBL for Sustainability and Sustainable Cities* ("Списание за проблемно базирано обучение във висшето образование"). DOI: <https://doi.org/10.5278/ojs.jpblhe.v7i1.2656>